

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

**ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Náležitosti právního jednání a jejich následky

Plzeň 2016

Martina Hadrboľcová

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra občanského práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Náležitosti právního jednání a jejich následky

Zpracovala: **Martina Hadrboľcová**

Studijní program: **M6805 Právo a právní věda**

Studijní obor: **6805T003 Právo**

Vedoucí diplomové práce: **doc. JUDr. Jan Pauly, CSc.**

Pracoviště: **Katedra občanského práva**

Plzeň 2016

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, přičemž jsem vyznačila mnou použité prameny, z nichž jsem pro potřeby této práce čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2016

Martina Hadrboľcová

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce doc. JUDr. Janu Paulymu, CSc. za poskytnutí odborných rad, věcné připomínky, ochotu a vstřícný přístup během zpracování této práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za jejich veškerou podporu v průběhu mého studia.

Obsah:

1. Právní jednání.....	2
1.1 Vymezení pojmu.....	5
1.2 Podstata právního jednání.....	7
1.3 Způsoby právního jednání	10
2 Náležitosti právního jednání.....	12
2.1 Náležitosti subjektu	13
2.2 Náležitosti vůle	15
2.2.1 Vážnost vůle.....	16
2.2.2 Svoboda vůle.....	18
2.2.3 Bezchybnost vůle	21
2.3 Náležitosti projevu vůle.....	24
2.3.1 Určitost a srozumitelnost	25
2.3.2 Dodržení formy	29
2.4 Náležitosti předmětu.....	32
2.4.1 Soulad se zákonem.....	33
2.4.2 Soulad s dobrými mravy	35
2.4.3 Objektivní možnost.....	38
3 Následky náležitostí právního jednání	40
3.1 Preference platnosti právního jednání	42
3.1.1 Částečná neplatnost.....	43
3.1.2 Změna nezákonného určení rozsahu	46
3.1.3 Chyby v psaní nebo počtech	48
3.2 Zdánlivost	49
3.3 Relativní neplatnost	52
3.3 Absolutní neplatnost	56
3.4 Relativní neúčinnost	59
Závěr.....	62
Seznam použitých zdrojů:	67
1 Monografie:	67
2 Odborné články:.....	68
3 Důvodové zprávy:.....	69
4 Právní předpisy:	69

5 Rozhodnutí soudu:	69
Resumé:	72

Úvod

V této diplomové práci se budu zabývat, jak je již z jejího názvu patrné, stěžejním institutem soukromého práva – právním jednáním, jeho náležitostmi a jejich následky. Jedná se o téma poměrně široké, pokusím se proto postihnout především hlavní aspekty, které se této oblasti týkají. Zaměřím se také na otázky, které v souvislosti s některými nejasnými zákonnými ustanoveními vyvstaly. Má diplomová práce bude obsahovat také jisté srovnání nové právní úpravy s úpravou předchozí. Před nedávnou dobou totiž byla přijata nejvýznamnější a nejrozsáhlejší rekodifikace soukromého práva u nás za posledních několik desítek let, která přinesla mnohé změny nejen v terminologii a jednotlivých institutech týkajících se právního jednání, ale také výraznou koncepční změnu, jež se odrazila v celkovém nazírání na právní jednání a následky, které jej mohou postihnout. Považuji tak za důležité na tyto změny čtenáře upozornit a věnovat se hlouběji novým institutům a pravidlům, které rekodifikace zakotvila. S některými změnami totiž vyvstaly určité nejasnosti, v jejichž řešení zatím není česká civilistika sjednocená.

Co se týče obsahu této práce, nejdříve se budu věnovat právnímu jednání jako takovému, vymezím jeho pojem a podstatu. V druhé části se budu věnovat jednotlivým náležitostem, které jsou ze strany zákona na právní jednání kladeny. V třetí části práce se budu věnovat následkům, které právní jednání mohou při nesplnění těchto náležitostí postihnout.

Pracovat budu především s literaturou, právními předpisy a soudní judikaturou. Ačkoliv vesměs všechna zásadní soudní rozhodnutí byla přijata před účinností nové úpravy, domnívám se, že tato je k výkladu současného práva stále použitelná, jelikož principiálně je mnohdy více v souladu s novou právní úpravou, nežli s úpravou, za které byla přijata. Na zdroje myšlenek a informací parafrázovaných v textu odkazuji prostřednictvím takzvané Harvardské citace, tj. podle prvního údaje bibliografického záznamu a data vydání.

Jelikož je téma této práce nanejvýš teoretické, mým cílem bude především poskytnout čtenáři ucelený přehled této problematiky, srovnání a zhodnocení změn, které přinesla nová úprava a v neposlední řadě se také pokusím vyjasnit některé vyvstalé otázky ohledně nových právních institutů a nejednoznačných zákonných ustanovení.

1. Právní jednání

Pojem právní jednání je výrazem relativně novým, resp. staronovým. Již Obecný zákoník občanský (ABGB) z roku 1811 obsahoval od druhé novely výraz „právní jednání“ v oddílu IV. v nadpisu sedmnácté hlavy („*O smlouvách a právních jednáních vůbec*“) (Rouček, Sedláček, 1936: 5). V originálním znění však jako „*Rechtsgeschäft*“, což je v doslovném překladu spíše „právní obchod“, nicméně v českém překladu byl použit pojem právní jednání. Německá civilistika vedle „*Rechtsgeschäft*“ rozlišovala ještě „*Rechtshandlung*“ – právní čin. (Zuklínová, 2013: 14). Diskuze ohledně rozlišování právních jednání a právních činů byly v české právní teorii za první republiky poměrně frekventované (Zuklínová, 2013: 14).

Nejasnosti ukončil až občanský zákoník z roku 1950. Od roku 1951 jsme totiž „právně nejednali“ nýbrž „činili právní úkon“, jelikož výraz právní jednání byl v tomto předpise nahrazen výrazem právní úkon. Ten byl definován v § 30 jako: „*projev vůle založit, změnit anebo zrušit právo nebo povinnost*“ (zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník). Změna byla odůvodněna na základě lepší přístupnosti textu zákoníku lidovému chápání a obzvlášť slovenskému jazyku: „*Osnova, pretože chce byť prístupna lidovému chápání, musí být oprostěna od podobného teoretického roztrídování [...] Nemluví proto ani [...] zvlášť o právních činech a opominutích, ani [...] o právních jednáních, nýbrž [...] o „právních úkonech“, kterýžto výraz vyznačuje svůj obsah i jazykově vhodně a vyhovuje nejen řeči české, ale i slovenštině.*“ (Čapek, 1956: 87).

Pojem právní úkon převzal i zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „SOZ“). Definici obsahuje § 34: „*Právní úkon je projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují*“. V komentáři k tomuto občanskému zákoníku nakladatelství Panorama jsou uvedeny tři pojmové znaky právního úkonu, a to (1) vůle, (2) projev vůle, (3) zaměření na právní účinky, které právní předpisy s projevem vůle spojují (Češka, 1987: 163). V komentáři nakladatelství Linde je v zásadě shodně uvedeno, že právním úkonem je projev vůle, který směřuje k právním následkům, které s ním zákon spojuje, avšak vůle sama na vyvolání právě takových následků zaměřena být nemusí. Následky, které s takovým projevem zákon spojuje, tak nastanou bez ohledu na to, zda si je subjekt práva takové přeje či nikoliv (Holub, 2003: 238).

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“) se vrací k pojmu užívanému před rokem 1950, tedy k právnímu jednání, a to ve stejném významu, v jakém byl v občanském zákoníku z roku 1964 používán výraz právní úkon. Od roku 2013 tedy opět „nečiníme právní úkon“, nýbrž „právně jednáme“. K této terminologické změně se staví mnoho civilistů skepticky, a to s odkazem na zájem na zachování stability práva, k čemuž patří i stabilita terminologie (Švestka, 2014, 1298).¹

Nová úprava na rozdíl od té přechodí neaspiruje na definici právního jednání. Stanovuje se pouze, jaké má právní jednání právní následky, přičemž z vazby k §§ 551 a násl. plyne, že právně jedná osoba projevující vůli konáním nebo opomenutím a to vážně, svobodně, dostatečně určitě a srozumitelně. Pojem právní jednání však s pojmem právní úkon nelze zcela ztotožnit. Právní jednání je totiž výrazem širším, jelikož zahrnuje i takzvaná kvazi právní jednání a faktické úkony. V praxi toto odlišení však nehraje významnější roli. Ve všech případech totiž je právní jednání či právní úkon projevem autonomní vůle (Sedláček, 2012: 26).

Pojetí právního jednání se samozřejmě dotkly koncepční změny, které nový občanský zákoník přinesl. Ústředním principem nové úpravy je zásada autonomie vůle, jež je také stěžejním principem soukromého práva, nově explicitně zakotveným v základních ustanoveních občanského zákoníku (§ 1 odst. 2). Autonomie vůle zajišťuje svobodu každého svobodně rozhodovat o tom zda, s kým a ohledně jakého obsahu jedná. Je to zásada zaručující širokou možnost fyzických a právnických osob utvářet soukromoprávní vztahy podle své vlastní vůle (Hurdík, Lavický, 2010: 86). Právě zdůraznění autonomie vůle stran a odklon od právního formalismu je jedním z hlavních rysů, kterými se nový občanský zákoník odlišuje od přechodí úpravy. Odráží se také v povaze právních norem, která je primárně dispozitivní a umožňuje tak stranám široké rozvinutí autonomie vůle v uspořádání jejich občanskoprávních poměrů. Její význam se samozřejmě projevuje i v celkovém chápání základního institutu občanského práva – právního jednání. A to nejen při výkladu bezvadných právních jednání, ale i při nápravě jejich vad, přičemž základní tendencí je snaha o zachování platnosti právního

¹ Například Irena Pelikánová ve svém článku KODIFIKACE ČESKÉHO SOUKROMÉHO PRÁVA, ZEJMÉNA VE VZTAHU K ÚPRAVĚ OBCHODNÍCH VZTAHŮ k změnám terminologie, které rekodifikace přinesla, uvádí: „Svévolné upravování terminologie většinou působí spíše směšně, ale také vyvolává závažný problém terminologie navazujících zákonů a případné potřeby modifikace terminologie celého právního řádu, k čemuž lze přistoupit jenom v největší nutnosti.“ (Pelikánová, 2013).

jednání v souladu s principem *in favorem negotii*² (NOZ, § 574) a omezení sankce neplatnosti na míru danou veřejným zájmem, ochranou druhé strany a třetích osob. Rigidní zákonná úprava obsažená v přechozím občanském zákoníku, která rozpor právního jednání se zákonem obecně sankciovala absolutní neplatností, se tedy zásadně změnila. Vady obsahu mají nyní za následek absolutní neplatnost pouze za okolností kvalifikovaného rozporu se zákonem či základními právními zásadami. Rozšířily se také možnosti zhojení vad a pro zachování platnosti byly zavedeny i nové způsoby výkladu a to výklad dodatečný a hypotetický³ (Švestka, 2014: 1421).

Autonomie vůle však musí být ve svém uplatnění i omezena a to především tam, kde musí objektivní právo zajišťovat zachování základních právních zásad, jako je svoboda vůle či zásada právní jistoty, právní jednání proto musí respektovat zákonné zákazy, zásadu dobrých mravů a dobré víry. Omezení autonomie vůle často také nastává ve vztahu ke slabší straně.

² ve prospěch platnosti

³ Dodatečný výklad upravuje § 553 odst. 1 NOZ: „Byl-li projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřihlíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku“, hypotetický výklad v § 556 odst. 1 NOZ: „Co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen.“

1.1 Vymezení pojmu

Právní jednání je jednou z právních skutečností. Občanský zákoník ani jiný právní předpis pojem „právní skutečnost“ nedefinují, v právní teorii však nalezneme vymezení právní skutečnosti jako skutečnosti právně významné - uznávané objektivním právem za relevantní příčinu právních následků, tj. vzniku, změny nebo zániku subjektivních práv nebo povinností (srov. Knapp, 1995: 140 a násl.). Lze je však definovat například i jako „*pojmy, které jsou promítány do světa jevů, ale určeny normou. Právní proto, poněvadž jde zde o pojem určený právní normou. Skutečnost proto, poněvadž jde o pojem, který určuje schematicky svět jevů*“ (Sedláček, 2012: 26).

Právní skutečnosti se nejčastěji třídí dle kritéria vůle, totiž zda v právní skutečnosti prvek vůle obsažen je anebo není, přičemž právní jednání je právní skutečností, v níž prvek vůle nezbytně obsažen je. Vedle nich někteří autoři řadí i konstitutivní rozhodnutí orgánů státní správy a územní samosprávy (Dvořák a kol., 2013: 155), jiní jej však považují za právní skutečnost nezávislou na vůli, jelikož nevychází z relevance vůle subjektu, jehož subjektivní právo či povinnost vzniká (Knapp, 1995: 141). Do právních skutečností závislých na vůli řadíme i vytvoření věci či díla, ačkoliv prvek vůle není nutný, byť běžně přítomný bývá (Zuklínová, 2013: 12). Vedle právního jednání je třeba také uvést jednání protiprávní, které je v rozporu s objektivním právem.

Právní jednání je bezpochyby vůbec nejčastější právní skutečností. Jak bylo zmíněno výše, v občanském zákoníku definici právního jednání nenalezneme. Teorie ale za právní jednání považuje takové chování osoby, jež je podle ustanovení zákona způsobilé vyvolat právní následky, jimiž jsou vznik, změna nebo zánik práv nebo povinností (Lavický, 2014: 1941). Nový občanský zákoník pouze stanovuje, jaké právní následky může právní jednání vyvolat. Jsou to právní následky v něm vyjádřené, jakož i následky plynoucí ze zákona, z dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran (NOZ, § 545). Oproti předchozí úpravě tedy došlo k explicitnímu rozšíření právních následků o dva poslední zmiňované. Ačkoliv zvyklosti a praxe stran nejsou pramenem práva, mohou být rozhodujícím pravidlem pro výklad jednání stran, jenž má přednost před dispozitivními právními normami.

Právní jednání je třeba odlišit od jiných projevů vůle s obdobnými rysy. Jsou to v první řadě takzvané služby (sousedské výpomoci, jednání společenského charakteru), čili projevy, které nejsou považovány za závazná jednání. Taková

jednání nesměřují k právnímu následku, a mnohdy u nich nedochází ani k projevu vůle. Jejich právní následky nastávají nezávisle na tom, zda si je jednatel přeje. Dále jsou to takzvané faktické úkony, u nichž není vyžadován projev ani relevantní vůle jednatelova, přesto s nimi zákon spojuje právní následky. Faktické úkony může provést i nezpůsobilý subjekt, u faktického úkonu provedeného v omylu se nelze dovolat neplatnosti a podobně (faktickým úkonem je kupříkladu smíchání cizího materiálu s vlastním).

Právní jednání je zpravidla účelovým aktem směřujícím k uskutečnění určitého právního následku. Účinné právní jednání vede k právním následkům, které mají dle jednatelova vzniknout, což však nevylučuje i dodatečné zákonné právní následky vyplývající ze zákona, který doplňuje ujednání stran, a jež nastávají, aniž by si je strany ujednaly. Právní následky jsou zákonem odírané právnímu jednání, které nesplňuje dané náležitosti. Takové jednání může být platné, avšak neúčinné, může být platné pouze podmíněně či na něj může být hleděno, jako by nikdy nevzniklo.

1.2 Podstata právního jednání

Základem právního jednání je projev vůle, přičemž jedno právní jednání obsahuje zpravidla celou řadu projevů vůle. Řada kodexů ovlivněných německou právní kulturou stejně jako český občanský zákoník, užívá termín právní jednání a projev vůle ve shodném významu. Přesto je třeba respektovat, že právní jednání je širším pojmem nežli projev vůle (Švestka, 2014: 1304).

V právní teorii můžeme nalézt různé definice projevu vůle. Kupříkladu komentář k občanskému zákoníku z roku 1964 nakladatelství C. H. Beck vůli definuje jako nezbytný pojmový prvek právního úkonu následovně: *„Bez vůle (subjektivní prvek), která směřuje ke způsobení právního následku, tj. ke vzniku, změně či zániku občanskoprávního vztahu, právě tak jako bez jejího projevu v objektivizované formě ve vnějším světě (objektivní prvek), nelze o právním úkonu hovořit. [...] Jestliže se některý z těchto dvou uvedených základních stavebních prvků právního úkonu nedostává [vůle či projev], jde o takový nedostatek, že nelze hovořit ani o vadném právním úkonu, který je sankcionován neplatností. V takovémto případě jde, teoreticky přísně vzato, o zdánlivý, resp. neexistentní právní úkon“* (Švestka, 2009: 316). Prof. JUDr. Luboš Tichý, CSc. v komentáři rekonstrukce nakladatelství Wolters Kluwer uvádí jako základní složky projevu vůle jeho vnitřní stránku (vůli) a vnější stránku (projev), přičemž vůle a její projev tvoří jeden celek. Projev vůle definuje jako lidské jednání, *„prostřednictvím něhož dává právní subjekt na srozuměnou, že mají podle jeho vůle nastat určité právní následky.“* (Švestka, 2014: 1304). Právní slovník vykládá pojem projev vůle následovně: *„Projev vůle je základní pojmový znak právního úkonu, zahrnuje jednotou dvou složek: vůle a projevu. Objektivní stránkou [projevu] je objektivizace vůle jakožto vnitřního psychického vztahu, který navenek není zřejmý sám o sobě, ale je seznatelný prostřednictvím jejího projevu. [...] Projev je ve vztahu k vůli jejím výrazem, který spolu s okolnostmi, za nichž byl projev uskutečněn, umožňuje poznání skutečné vůle subjektu.“* (Fiala, 2009: 199).

Projev vůle je tedy lidským jednáním, prostřednictvím kterého dává právní subjekt na srozuměnou, že mají podle jeho vůle nastat určité právní následky. Projev vůle má svou vnitřní stránku (vůle) a vnější stránku (projev), přičemž vůle a její projev tvoří jeden celek. Problémy vznikají, jestliže se vůle a její projev neshodují. Pokud se projevené neshoduje s chtěným, jednající se snaží o to, aby nastaly takové právní následky, jež chtěl, zatímco druhá strana má zájem na tom, aby nastaly následky, které jim přikládá ze svého hlediska. Vystává pak nejen

otázka ohledně obsahu projevu vůle, ale i zda je tento obsah pro jednatelovo závazný, pokud tento projev nemá právní následky.

Vůle má tři základní složky a to (1) vůli k jednání, (2) vědomí jejího projevu a (3) vůli k právnímu následku. Pokud chybí první prvek, vůle k jednání, nemůže být projev jednatelovu přičítán. Vědomí projevu vůle znamená vědomí jednatelovo chovat se ve svém projevu právně relevantním způsobem, přičemž není požadavkem, aby jednatel věděl, který konkrétní právní následek bude přivozen. Otázkou je, jaké následky nastanou z projevu vůle, pokud při něm vědomí projevu vůle chybí. Jednatel totiž neví, že se chová právně relevantně a jeho zájmem je, aby svým projevem vázán nebyl, na rozdíl od adresáta, který nemusí rozlišovat tento nedostatek a tudíž věří, že následky zřejmé z projevu jsou jednatelovými zamýšlené. V této situaci pak mluvíme o takzvaném potenciálním vědomí projevu - teorii, která říká, že jednatelovu může být přičítána i vnější stránka jeho jednání, pokud ze svého projevu vůle může jednatel rozpoznat, že jeho jednání mohlo být chápáno jako projev vůle. Svoji nedbalostí totiž u adresáta mohl vzbudit důvěru, že to, co projevilo, je jím i zamýšleno. Třetím prvkem podstaty projevu vůle je vůle k následkům právního jednání – vůle uskutečnit konkrétní právní následek. Na rozdíl od druhé složky (vědomí projevu), která vnímá projev vůle jako celek, vůle k následkům právního jednání je již orientována na konkrétní právní následek (Švestka, 2014: 1305 a násl.).

K řešení rozporu mezi vůlí a projevem vůle byly vyvinuty dvě teorie. Pro teorii vůle, jak již její pojmenování napovídá, je rozhodující prvek vůle. Ten je posuzován jako určitá vnitřní skutečnost nezávislá na svém projevu, který je jen určitým důkazem o vůli. Byl-li projev mylný, lze prokázat, že jednatel neměl vůli způsobit následky mylného projevu. Problémem této teorie je ale fakt, že skutečná vůle není s jistotou prokazatelná a předmětem důkazu je pouze poznatelný vnější projev, v němž se vůle projevuje. Pro teorii projevu je naopak rozhodující projev vůle a jím vytvořená skutková základna. Ochrany se v tomto případě tedy dostává spíše adresátovi předmětného právního jednání, který z projevu může dovozovat existenci vůle způsobující právní následky. Obě ze zmíněných teorií tedy absolutizují jednu ze dvou stránek podstaty právního jednání, v praxi je ale třeba nalézt mezi nimi rovnováhu. Tou je takzvaná teorie platnosti, pro kterou je rozhodující vzájemné působení vůle a projevu, které se odráží v právních následcích. Projev vůle má dvojí funkci – je určujícím aktem s konstitutivním významem a zároveň je vůči adresátovi výrazem, který vyžaduje ochranu důvěry.

Svým projevem je proto jednající vázán (Švestka, 2014: 1305). Z této teorie vychází i český zákonodárce, který při řešení následků vad právního jednání vyvažuje jednak snahu o přisouzení takových právních účinků, jaké jednající skutečně zamýšlel a na druhé straně chrání oprávněné očekávání a právní jistotu adresáta.

1.3 Způsoby právního jednání

Právně lze konat v pozitivním smyslu – konáním, i ve smyslu negativním – nekonáním (opomenutím), a to výslovně či jiným způsobem, který nevzbuzuje pochybnosti o tom, co chtěl jednající projevit (NOZ, § 546). Toto ustanovení tedy stanovuje dva způsoby jednání: konání a opomenutí a dva způsoby projevu vůle: výslovný a nevýslovný. Rozlišujeme také právní jednání po právu a protiprávní právní jednání. Komisivní (aktivní) právní jednání spočívá ve výslovném nebo nevýslovném konání, které může mít podobu *dare* (dát) nebo *facere* (učinit). Omisivní (nekonání, opomenutí) může spočívat v nesplnění povinnosti nebo nevyužití práva, tedy v zdržení se jednání (*omittere*) nebo v strpění omezení (*pati*) (Kincl, Urfus, Skřejpek, 1995: 220).

Výslovný projev předpokládá použití standardizovaných komunikačních prostředků, jednající pak svou vůli vyjadřuje především slovem. Výslovný projev se však může uskutečnit i znakovou řečí či řečí posunkovou, ale i znamením, jakým je zvednutí ruky při hlasování, popřípadě přikývnutí ve smyslu souhlasu. Výslovný projev může být učiněn i v elektronické formě (takzvané automatizované projevy vůle a projevy computerizované). Výslovný projev však vždy neznamená vůli projevenou a konkludentní projev vždy není nepřímým projevem vůle. Výslovný projev totiž nemusí být určitý a stejně jako u konkludentního projevu je zapotřebí výkladu (Švestka, 2014: 1319).

Protipólem výslovného projevu je tedy projev konkludentní, který není sám o sobě aktem komunikace, a nepoužívají se při něm žádné typizované znaky. Vzniká v situacích, kdy s ohledem na všechny okolnosti lze z pouhého skutkového aktu dovodit vůli toho, kdo jej činí, přivodit právní následky. Dá se říci, že se jedná o nevýslovný projev, který přesto manifestuje určitou vůli. Typickým konkludentním projevem vůle je kupříkladu akt koupě věcí či využívání služeb denní potřeby. Pro tyto projevy platí prakticky stejná výkladová pravidla jako pro výslovné projevy vůle (Švestka, 2014: 1319). Je však třeba zvýšené opatrnosti, což zakládá ustanovení § 546 NOZ ve větě za středníkem: „výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit“.

Tato „pozitivní“ konkludentní jednání je nutno odlišovat od úplné nečinnosti. Většina právních následků se totiž pojí s konáním a opomenutí je relevantní formou lidského jednání řídčejí. V oblasti smluvního práva nemá nekonání prakticky žádnou relevanci, jelikož jeho význam je nezjistitelný.

Speciálním případem je mlčení. To nemá v zásadě žádný právní význam a bývá tak hodnoceno jako neexistence projevu. Znamé rčení „mlčení znamená souhlas“ („*qui tacet, consentire videtur*“) v právní rovině tedy zpravidla neplatí – mlčení neznamena ani souhlas, ani nesouhlas. Výjimkou jsou určité případy, kdy mlčení za jistých okolností nabývá hodnoty projevu vůle a je považováno za výraz souhlasu. „*Mlčení tedy nikdy nemůže mít hodnotu vyjádření samo o sobě, nýbrž jen ve spojení se zvláštními okolnostmi, které konstituují jeho smysl jako vyjádření*“ (Melzer, 2009: 41). Stejně na tuto formu nekonání dlouhodobě nahlíží i soudní praxe: „*Mlčení lze považovat za projev vůle pouze za podmínky, že lze s určitostí usuzovat, že jím byla projevena vůle určitého obsahu*“ (R 88/54 in Eliáš, 2004: 557). Mlčení tedy lze za projev vůle považovat, vyplývá-li to z dohody stran či zavedené praxe, zvyklostí či zásad poctivého právního styku obvyklých v dané souvislosti či odvětví, či vyplývá-li to ze zákona, který jej označí za domněnku. Takovou domněnku nalezneme například v ustanovení § 1740 odst. 3 NOZ upravující přijetí nabídky na uzavření smlouvy, který stanoví, že: „*[o]dpověď s dodatkem nebo odchylkou, která podstatně nemění podmínky nabídky, je přijetím nabídky, pokud navrhovatel bez zbytečného odkladu takové přijetí neodmítne.*“ Obecně ohledně přijetí nabídky zákon přímo stanoví, že „*[m]lčení nebo nečinnost samy o sobě přijetím nejsou*“ (NOZ, § 1740 odst. 3). Toto ustanovení, dříve obsažené v § 44 odstavci 1 SOZ vylučuje určité excesy, jelikož zamezuje nespravedlivým následkům, které by nastaly kupříkladu tehdy, pokud by navrhovatel smlouvy výslovně uvedl, že adresát s návrhem projevuje souhlas a smlouvu uzavírá, pokud tento návrh neodmítne.

2 Náležitosti právního jednání

Na právní jednání je kladena celá řada požadavků, jejichž splnění je podmínkou platnosti právního jednání nebo dokonce jeho existence. Zákon stanoví, které předpoklady musí jednání mít, aby se vůbec jednalo o právní jednání, a jaké náležitosti musí mít, aby bylo bezvadné. Tyto požadavky jsou právní teorií nazývány náležitostmi právního jednání.

Právní následky, jež definují právní jednání, totiž nemůže způsobovat jakékoliv jednání, nýbrž pouze právní jednání, které splňuje náležitosti, jež jsou nezbytným omezením autonomie vůle. Pokud některá náležitost chybí, právní jednání trpí vadami, které jsou odstupňovány dle své závažnosti. Rozlišujeme náležitosti subjektu projevujícího vůli, náležitost vůle, náležitost projevu vůle a náležitost předmětu právního jednání (srov. Lavický, 2014: 1945). Teorie také rozeznává náležitosti obsahové (týkající se dovolenosti a možnosti právního jednání), volní (týkající se vůle) a formální (týkající se projevu vůle) (Švestka, 2014: 1306). V následujících podkapitolách se budu podrobně věnovat jednotlivým náležitostem právního jednání, rozdělených dle tradiční teorie, tedy z hlediska subjektu, vůle, projevu vůle a předmětu právního jednání.

2.1 Náležitosti subjektu

Subjekt projevující vůli musí být plně svéprávný. To zakládá ustanovení § 581 NOZ, které říká že: *„Není-li osoba plně svéprávná, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá. Neplatné je i právní jednání osoby jednající v duševní poruše, která ji činí neschopnou právně jednat.“* Zákon dále stanoví, že plně svéprávným se člověk stává zletilostí, která se nabývá dovršením osmnáctého roku věku (NOZ, § 30). Zákon vychází z premisy, že člověk je schopen právně jednat tehdy, pokud je k tomu mentálně způsobilý. Má-li právní jednání požadavky přesahující způsobilost jednajícího, je třeba chránit tuto osobu, ale i další účastníky právního styku před možnými následky tohoto jednání.

Omezeno je tedy právo činit právní jednání nezletilců, osob z rozhodnutí soudu neplně svéprávných a dále osob, které přechodně pozbyly způsobilosti pro duševní poruchu (dále jen „chráněné osoby“) (Švestka, 2014: 1458). Pokud nezletilý plně svéprávnosti nenabyl, neznamená to, že by nebyl způsobilý k žádnému právnímu úkonu. Nezletilí disponují částečnou svéprávností⁴, má se tedy za to, že mohou činit právní jednání co do povahy přiměřeným rozumové a mravní vyspělosti jejich věku (Zuklínová, 2013: 135). Za neplně svéprávnou osobu musí provádět právní jednání její zákonný zástupce nebo opatrovník, na němž spočívá povinnost pečovat o tuto chráněnou osobu. Výjimku tvoří právní jednání výlučně osobního charakteru (kupříkladu uzavření manželství). Neplatné jsou dále projevy vůle, které chráněná osoba činí jako zástupce jiné osoby, ačkoliv k těmto jednáním není sama oprávněna (Švestka, 2014: 1458).

Obecně je uváděno, že takové právní jednání je stíženo sankcí absolutní neplatnosti. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc. však připouští i následek spočívající v relativní neplatnosti, přičemž uvádí, že je třeba posoudit dvě okolnosti: *„předně je třeba vždy zohlednit zájem nezletilého, na druhé straně je nutno přihlídnout k pravidlu zachování platnosti právního jednání. Je proto vždy zapotřebí zohlednit konkrétní skutkovou situaci a teprve po té rozhodnout, zda má být právní jednání neplatné absolutně nebo relativně“* (Zuklínová, 2012: 136). Osobně se však klaním spíše k opačnému závěru zveřejněnému v komentáři k novému občanskému zákoníku nakladatelství C. H. Beck, který říká, že v případě vady právního jednání spočívající v nedostatku svéprávnosti subjektu, by se mělo jednat spíše o neplatnost absolutní, jelikož takové jednání je v přímém rozporu

⁴ někdy též uváděno omezenou, doc. JUDr. Michaela Zuklínová, CSc. se však klaní k názoru, že výraz omezená svéprávnost by se měl ponechat pro užití v případě omezení svéprávnosti pro duševní poruchu (i v případě nezletilého) (Zuklínová, 2013: 135).

nejen s účelem a smyslem zákona, ale je také v rozporu s veřejným pořádkem. Pokud by nedostatek věku byl spojen pouze s relativní neplatností, bylo by problematické dovozovat, zda je například nezletilý způsobilý dovolat se relativní neplatnosti (Lavický, 2014: 2094).

Zákonné výjimky nalezneme v ustanoveních § 32 odst. 1 a v § 65 odst. 1 NOZ. V prvním případě je stanovena možnost nahradit nedostatek způsobilosti nezletilého, který není plně svéprávný k učinění určitého právního jednání, souhlasem zákonného zástupce. Souhlas může být omezen a vzat zpět (Švestka, 2014: 1458). Z tohoto ustanovení však nelze dovodit, že jednání částečně svéprávného bez předběžného souhlasu, a tedy absolutně neplatné, může být dodatečně schváleno zákonným zástupcem, jak bylo dříve některými autory uváděno (Zuklínová, 2013: 134). K tomuto názoru se hlásí kupříkladu JUDr. Bezouška Ph.D., který tento závěr opírá o ustanovení § 574 NOZ (upřednostňující platnost právního jednání před neplatností) a analogicky o ustanovení § 65 odst. 2 NOZ (dodatečné schválení opatrovancova jednání opatrovníkem tam, kde opatrovanec mohl jednat pouze prostřednictvím opatrovníka) (2013: 66). Tento názor byl však již teorií překonán (Zuklínová, 2013: 134).

Druhá výjimka se týká právě jednání opatrovance, který jednal samostatně, ač nemohl jednat bez opatrovníka. V tomto případě je právní jednání prohlášeno za neplatné, pouze působí-li mu újmu (NOZ, § 65 odst. 1). Jak již bylo uvedeno výše, samostatné jednání opatrovance lze zhojit dodatečným souhlasem opatrovníka (NOZ, § 65 odst. 2). V tomto případě se tedy absolutně neplatné jednání stane okamžikem schválení platným.

2.2 Náležitosti vůle

Vůle je „psychický vnitřní vztah jednajícího k zamýšlenému následku. Vůle je chtění, zájem na dosažení nějakého výsledku nebo následku“ (Dvořák, 2013: 158). Právně relevantní vůle je projevena osobou, jež je způsobilá takovou vůli mít. Právní jednání dále musí být prosté závislosti jednajícího (především projevu násilí), musí vyjadřovat skutečnou vůli jednajícího a nesmí zastírat vůli jinou či vůli nezpůsobit právní následky (Zuklínová, 2013: 22). Náležitostmi vůle jsou tedy její pravost a vážnost, vůle by měla také být prostá omylu. Pokud se vůle neshoduje s jejím projevem, je třeba určit, zda je jednající takovým jednáním vázán.

Ačkoliv nový občanský zákoník vychází ze zásady zachování platnosti právního jednání, mnohdy je třeba upřednostnit ochranu práv třetích osob a právní jednání postihnout neplatností. Rozdílně od pojetí předchozí úpravy, která v § 37 odst. 1 SOZ spojuje nedostatek vůle a nedostatek projevu vůle s absolutní neplatností právního úkonu, vychází NOZ z pojetí, že se případě absence vůle o právní jednání vůbec nejedná. Cílem zákonodárce totiž bylo postihnout jednu z nejzávažnějších vad právního jednání, tedy absenci vůle, a podřídit takové právní jednání režimu zdánlivého právního jednání.

V ostatních případech zákonodárce ponechává prostor svobodnému rozhodnutí osoby, k jejímuž zájmu neplatnost právního jednání stanovil, zda si přeje být takovým právním jednáním vázána či nikoliv. Počítá totiž s tím, že ačkoliv právní jednání z hlediska druhé strany nesplňuje náležitosti na něj kladené zákonem, může být v zájmu této osoby, aby právní jednání zůstalo v platnosti. Zákonodárce se také snaží postihnout negativními následky především stranu, která vadu právního jednání způsobilá. Z tohoto důvodu je stanovena povinnost náhrady škody.

2.2.1 Vážnost vůle

Absence vážné vůle může spočívat v jednání v žertu, takzvané mentální rezervaci, simulovaném jednání či v „jednání na oko“. Jednající v žertu na rozdíl od mentální rezervace nehodlá předstírat vůli, kterou nemá, nýbrž počítá s tím, že adresát jeho projev vůle rozpozná jako nevážný (Švestka, 2014: 1343). Naopak mentální rezervace je „*vnitřní výhrada, kdy jednající ve vůli, kterou projevuje, činí nějakou výhradu, ale tuto výhradu již neprojevuje. Jde o jeden z případů neshody vůle a projevu v právním úkonu, a to neshody jednostranné vědomé.*“ (Fiala, 1993: 37). Jednání, které chce vyvolat dojem vážně míněného projevu vůle, ačkoliv se o vážně projevenou vůli ve skutečnosti nejedná, je „jednáním na oko“ a jako v ostatních případech absence vážné vůle je nutno jej považovat za zdánlivé (Švestka, 2014: 1343).

Takovým nedostatkem trpí i simulované jednání, to znamená jednání, kterým má být zastřen jiný projev vůle. V souvislosti s těmito dvěma projevy vůle se proto mluví o dvou právních jednáních – o právním jednání simulovaném a o právním jednání disimulovaném (popř. o zastírajícím a zastřeném právním jednání), přičemž simulované právní jednání je považováno za zdánlivé, neboť vážnost takového jednání chybí. Právně relevantním je naopak jednání disimulované, které, nemá-li vadu, je jednáním platným (Zuklínová, 2013: 56). Příkladem lze uvést pro oblast pojišťovnictví typické nadhodnocování movitých věcí v rámci zastřených kupních smluv za účelem získání vyššího pojistného plnění v případě pojistné události.

Pro posouzení vážnosti vůle jsou rozhodující především okolnosti, za kterých bylo právní jednání učiněno, a jejich vzájemné souvislosti. „*Na existenci vážné vůle k právnímu úkonu lze usoudit z objektivních skutečností, za nichž byl učiněn a sice, byl-li učiněn způsobem a za okolností, které nevzbuzují pochybnosti, že subjekt projevující vůli zamýšlel přivodit právní účinky, které zákon s takovým projevem vůle spojuje. [...] Pokud vzniknou pochybnosti o vážnosti vůle, je třeba posuzovat konkrétní okolnosti případu; na jejich podkladu a z hlediska jejich vzájemných souvislostí pak učinit příslušný závěr. Usuzovat na splnění základních náležitostí právního úkonu, včetně jeho vážnosti, lze jen podle okolností, za nichž byl aktuálně učiněn* (NS 30 Cdo 2781/99). Co se týče odpovědnosti za škodu z takového jednání, v případě pochybností o charakteru posuzovaného jednání je třeba přičíst fakt této nejasnosti k tíži toho, kdo ji svým jednáním způsobil (srov. NS 30 Cdo 1912/2003).

Tak jako v případě neexistence vůle je třeba poskytovat ochranu osobám, které byly dotčeny právním jednáním stíženým vadou vážnosti vůle. Kritériem je v tomto případě míra zřetelnosti projevu jako výrazu nevážné vůle. Dotčenou osobu je třeba chránit obdobně jako osobu dotčenou neplatným právním jednáním, pokud lze očekávat, že v dobré víře považovala projev jednajícího za projev vážné vůle (srov. NS 33 Cdo 1621/2007). Obdobně jako v případě neexistence vůle tedy dotčená osoba požívá ochrany podle § 579 odst. 2 NOZ.

2.2.2 Svoboda vůle

„Svoboda jednajícího je předpokladem vzniku relevantní vůle“ (Švestka, 2014: 1342). Pravá, svobodná vůle, je vůle prostá donucení, přičemž rozlišujeme donucení psychické (*vis compulsiva*) a fyzické (*vis absoluta*). Vůle neexistuje především tehdy, pokud jednající „jedná“ pod přímým fyzickým donucením. Fyzické násilí může spočívat v nahrazení jednání druhé osoby vlastním jednáním (kupříkladu vedením ruky při podpisu), ale i v nepřímém fyzickém donucení (spočívajícím například v ovlivnění návykovými látkami). *Vis absoluta* vylučuje svobodnou vůli jednajícího a taková „vůle“ jednajícího je pak irelevantní (Lavický, 2014: 1967). Takový projev, tedy projev postrádající vůli jednající osoby, je zdánlivým právním jednáním.

Absenci vůle však nelze ztotožňovat s jejím „pouhým“ ovlivněním. Vedle § 551, který říká, že „[o] právní jednání nejde, chybí-li vůle jednající osoby“ totiž zákonodárce stanovil, že „[k]do byl k právnímu jednání přinucen hrozbou tělesného nebo duševního násilí vyvolávající vzhledem k významu a pravděpodobnosti hrozícího nebezpečí i k osobním vlastnostem toho, jemuž bylo vyhrožováno, jeho důvodnou obavu, má právo namítnout neplatnost právního jednání“ (NOZ, § 587 odst. 2), čímž taková jednání postihuje relativní neplatností. Na rozdíl od násilí se v případě hrozby, ať již fyzické či psychické, NOZ vrací k zásadě „*etsi coactus tamen voluit*“ (třebas donucen, přece jen chtěl) (Zuklínová, 2013: 154). Tato změna je odůvodněna závěrem, že jednající, ač nejednal ze svobodné vůle, může mít na zachování tohoto právního jednání zájem a mělo by tedy být ponecháno na něm, zda se rozhodne být tímto právním jednáním vázán či nikoliv (Důvodová zpráva k z. 89/2012 Sb., k §§ 586-588). Donutit totiž osobu lze i k jednání ku svému prospěchu či ku prospěchu osoby blízké. Újmu, která mu byla nevýhodným právním jednáním způsobena, může jednající uplatňovat jako samostatný nárok, i pokud jednání zůstane platné (Lavický, 2014: 2131).

Skutečností, které mohou ovlivňovat vůli jednajícího, může být celá řada, ráda bych však zmínila případ označený jako „bezprávná výhrůžka“. Její podstata spočívá v neoprávněném použití hrozby, jež je způsobila vyvolat obavu jednajícího a přimět ho k provedení určitého právního jednání, ačkoliv mnohdy nemá charakter násilí (Lavický, 2014: 2129). Ustálená judikatura za bezprávnou výhrůžku považuje výhrůžku, „*kteřou je vynucováno něco, co nesmí být vynucováno, přičemž může spočívat v tom, že je vyhrožováno něčím, co hrozící vůbec není oprávněn provést, nebo co sice oprávněn provést je, ale nesmí tím*

hrozit tak, aby někoho pohnul k určitému právnímu úkonu; není třeba, aby cíl, který je sledován použitím bezprávné výhrůžky, byl sám protiprávní (20 Odo 409/2006). Hrozba tedy musí být, aby způsobila následky zamýšlené zákonem, bezprávná. Tou je především hrozba protiprávní, ale může jí být i například výhrůžka provedením něčeho, čím není tato osoba oprávněna donucovat jiného. Tou může být například hrozba podání trestního oznámení pro trestný čin, který druhý účastník skutečně spáchal (Lavický, 2014: 2130). Nikoliv každá bezprávná výhrůžka má však za následek vznik okolností vylučujících svobodu vůle a v důsledku tedy vadu právního jednání, musí totiž splňovat určité podmínky: „Musí [...] jít o výhrůžku takového druhu a takové intenzity, aby podle okolností a povahy konkrétního případu u toho, vůči komu jí bylo použito, vzbudila důvodnou bázeň. Bezprávná výhrůžka musí být adresována tomu, jehož právní úkon se vynucuje nebo osobám jemu blízkým“ (NS 20 Odo 409/2006). Mezi právním jednáním a nátlakem musí být přímá souvislost a druhý subjekt nebo třetí osoba, která výhrůžku použila, o této musí nejen vědět, ale musí ji také využít (srov. NS 21 Cdo 4573/2008).

Je zřejmé, že pokud byla vůle jednajícího ovlivněna hrozbou ze strany druhého subjektu, trpí právní jednání z toho vzešlé podstatnou vadou. Je však právně relevantní i bezprávná výhrůžka ze strany třetí strany? V předchozí úpravě byla hrozba zahrnuta v požadavku svobody, kladeném na právní jednání (SOZ, § 37 odst. 1), aniž by byl upraven případ hrozby ze strany třetí osoby. Soudní praxe i teorie však dospěly k závěru, že bezprávná výhrůžka třetí osoby neplatnost způsobí, pouze pokud druhá strana o této musela vědět a této také využila (Švestka, 2009: 336; srov. II. ÚS 315/2000 či NS 29 Odo 409/2006). Pokud se podíváme ještě dále, zjistíme, že i občanský zákoník z roku 1950 ve svém § 33 odst. 1 stanovoval neplatnost projevu vůle, k němuž byl někdo přiveden bezprávnou výhrůžkou či lstí, věděla-li o tom druhá strana. NOZ oproti svým předchůdcům však nerozlišuje, zda byl účastník přinucen hrozbou ze strany druhého účastníka nebo třetí strany, pokud taková hrozba vzhledem k významu a pravděpodobnosti hrozícího nebezpečí i k osobním vlastnostem toho, jemuž bylo vyhrožováno, vyvolává jeho důvodnou obavu (NOZ, § 587 odst. 1). Takové pravidlo však vede k velmi široce pojaté ochraně jednajícího účastníka. Ochrana jednajícího je totiž na místě tam, kde druhá strana o této hrozbě alespoň věděla, v opačném případě je třeba chránit dobrou víru druhé strany a následky hrozby by měly být řešeny pouze ve vztahu mezi jednajícím účastníkem a třetí osobou.

Od hrozby je nutno odlišovat stav tísně, tedy nepříznivý sociální, ekonomický či zdravotní stav. a lest, kdy je osoba vedena k určitému právnímu jednání podáním nesprávných informací a úmyslným zatajením skutečností, které je druhá osoba povinna sdělit nebo ovlivněním jiným způsobem (Zuklínová, 2012: 35). Lest je tedy vědomé předstírání či zatajení určitých skutečností v úmyslu vyvolat u jednajícího omyl. Takový omyl je právně relevantní bez ohledu na to, zda se týká rozhodující okolnosti (Lavický, 2014: 2132). Tíseň na rozdíl od lsti není právně relevantní vždy, ale pouze v případech stanovených zákonem (tíseň je jedním z předpokladů lichvy) (NOZ, § 1796).

Vedle následku neplatnosti, který právní jednání stížené vadou spočívající v nedodržení náležitostí vůle zbavuje právních následků, zákon dále upravuje povinnost nahradit škodu, která byla neplatností právního jednání způsobena. Obecně platí, že ten, kdo způsobil neplatnost právního jednání, nahradí škodu z toho vzniklou straně, která o neplatnosti nevěděla (NOZ, § 579 odst. 2) a to bez ohledu na to, jaká vada neplatnost právního jednání způsobila i na to, o jaký druh neplatnosti se jedná. Zvláštní úprava se týká právního jednání, ke kterému došlo v důsledku hrozby nebo lsti. Následky vznikají bez ohledu na to, zda je nebo není namítnuta neplatnost právního jednání. Škodu představuje rozdíl mezi hodnotou plnění, které je předmětem neplatného právního jednání a mezi hodnotou plnění, kterou by právní jednání mělo, pokud by nedošlo k hrozbě nebo lsti. To lze ilustrovat na jednoduchém případě, kdy je jedna ze stran pod hrozbou či důsledkem lsti ovlivněna ke sjednání nižší ceny. Taková osoba utrpěla škodu v rozsahu rozdílu mezi touto sníženou cenou a cenou, která by byla sjednána, pokud by takto ovlivněna nebyla. Zákon nevylučuje ani odškodnění nemajetkové újmy v podobě přiměřeného zadostiučinění. Další otázky spojené s náhradou újmy jsou posuzovány dle obecné úpravy náhrady škody.

2.2.3 Bezchybnost vůle

Bezchybná vůle je prostá omylu. Omyl je založen na nesprávné představě jednajícího o určité skutečnosti týkající se právního jednání a může být vnitřní (omyl ve vůli) nebo vnější (omyl v projevu). Omyl ve vůli je nesprávnou představou o některé skutečnosti, zakládající následky právního jednání, omyl v projevu je projevením vůle jiným způsobem, než jednající ve skutečnosti chce (Lavický, 2014: 2103). Teorie rozlišuje omyl týkající se rozhodující skutečnosti (podstatný omyl) a omyl týkající se okolnosti vedlejší. Dále se rozlišuje omyl vyvolaný druhou osobou bez úmyslu a omyl vyvolaný úmyslně (lstí) druhé strany nebo třetí osoby (Zuklínová, 2013: 142). Klasická teorie učí o čtyřech omylech v podstatných okolnostech, které způsobují neplatnost právního jednání: omyl v právním důvodu (*error in negotio*), omyl v totožnosti předmětu (*error in corpore*), omyl v podstatné vlastnosti předmětu (*error in qualitate*) a omyl v totožnosti osoby (*error in persona*) (Dvořák, 2013: 160). Jednání v omylu je vždy nevědomé - pokud účastník projevuje vědomě jinou vůli, než kterou skutečně má, nejedná se o omyl, ale o simulované jednání (viz kapitola 2.2.1 Vážnost vůle).

Zákon stanoví, že „[j]ednal-li někdo v omylu ohledně rozhodující okolnosti a byl-li uveden druhou stranou v omyl, je právní jednání neplatné“ (NOZ, § 583). Omyl ve vedlejší okolnosti neplatnost nezpůsobuje, jeho následkem je ale vznik práva na přiměřenou náhradu (NOZ, § 584 odst. 1). V případě, že byl omyl vyvolán lstí, je právní jednání neplatné vždy (NOZ, § 584 odst. 2). Nově je výslovně upraven omyl vyvolaný třetí osobou. Ten neplatnost nezpůsobuje, ledaže druhá strana měla na činu třetí osoby podíl, nebo o něm věděla či alespoň musela vědět, pak se považuje za původce omylu (NOZ, § 585).

Každý omyl nemůže být sám o sobě důvodem pro zneplatnění takového právního jednání, jelikož by tím došlo k narušení právní jistoty v právním styku. Omyl proto způsobuje neplatnost právního jednání pouze tehdy, kdy by nebylo přiměřené či spravedlivé trvat na závaznosti právního jednání vůči mýlícímu se účastníku (Lavický, 2014: 2103). Tak je tomu vždy u omylu vyvolaném lstí a to i v případě, že se omyl týkal vedlejší okolnosti (NOZ, § 584 odst. 1). V ostatních případech je právní jednání neplatné pouze tehdy, pokud se omyl týká skutečnosti rozhodné pro provedení právního jednání a druhý účastník tento omyl vyvolal (NOZ, § 583). A contrario, pokud omyl nebyl vyvolán lstí, a strany neprohlásily okolnosti považované za vedlejší pro ně rozhodujícími, je právní jednání platné.

To se však nedotýká práva mylícího se vůči původci omylu (kterým může být i třetí strana)⁵ na přiměřenou náhradu (NOZ, § 584 odst. 2).

Základní otázkou je, která skutečnost rozhodující je a která nikoliv. Omyl je ve smyslu tohoto ustanovení podstatným, pokud se týká skutečnosti rozhodné pro provedení právního jednání a znalost skutečného stavu věci by vedla účastníka k tomu, že by dané právní jednání neprovedl anebo by jej provedl za odlišných podmínek. Určení takového okruhu skutečností bude záležet vždy na povaze právního jednání a okolnostech, za kterých k němu došlo. Skutečnost může být za rozhodující označena také v kontextu daného právního jednání, jelikož účastníci sami mohou určit, které skutečnosti jsou pro ně rozhodné, a to přímým prohlášením nebo nepřímým, například vymezením účelu takového právního jednání (Lavický, 2014: 2104).

Dále je třeba zodpovědět otázku, zda byl omyl vyvolán druhou stranou. Omyl může být vyvolán zpravidla poskytnutím nesprávných informací a to i v případě, že nemíří přímo proti druhému účastníku právního jednání, tedy například i zveřejněním nabídky s nesprávnými informacemi na internetu. Je nepodstatné, zda druhá strana tyto informace považuje za pravdivé (Lavický, 2014: 2105).

Je třeba také říci, že ne každý omyl je omylem v právním slova smyslu. Pokud účastník projeví svou vůli v omylu nesprávně, avšak tento nedostatek je ze samého projevu zřejmý, o omyl se nejedná. Takové nedostatky pak nemají právní následky (může se jednat například o chyby v psaní nebo počtech; viz kapitola 3.1.3 Chyby v psaní nebo počtech). Také v případě, že ač jednající projevili vůli nesprávně, druhé straně však byl pravý úmysl znám na základě ostatních okolností, prosadí se následky právního jednání, které odpovídají vůli jednajícího, nikoliv jeho mylného projevu (Lavický, 2014: 2104). Pokud kupříkladu jednající nedopatřením uvede v kupní smlouvě jinou měnu, než je česká koruna, ačkoliv cena byla mezi kupujícím a prodávajícím sjednána v českých korunách, nemá tento omyl žádné právní důsledky.

Dalším předpokladem omylu pro nastoupení neplatnosti právního jednání, byť nezmíněném v zákonných ustanoveních, je jeho omluvitelnost. Tuto kategorii neobsahoval ani předchozí občanský zákoník, nýbrž byla dovozena soudní praxí. *„Omluvitelným je [...] jen takový omyl, k němuž došlo přesto, že jednající (mylící*

⁵ K tomuto závěru dospěla JUDr. Michaela Zuklínová CSc. výkladem, při srovnání s ustanovením § 583, ve kterém zákonodárce užil pojmu „druhá strana“, kdežto v ustanovení § 584 použil pojem „původce“ (Zuklínová, 2013: 145).

se) osoba postupovala s obvyklou mírou opatrnosti (že vyvinula obvyklou péči), kterou lze se zřetelem k okolnostem konkrétního případu po každém požadovat k tomu, aby se takovému omylu vyhnul“ (NS 30 Cdo 1251/2002). „Při posuzování omluvitelnosti omylu držitele se vychází z objektivních hledisek; proto nezkušenost držitele, resp. nižší úroveň vzdělání, kterého dosáhl, nejsou významné“ (NS 22 Cdo 1330/2006). Omluvitelnost se týká především omylu skutkového, právní omyl je omluvitelný pouze zřídka a je-li založen na neznalosti nebo nesprávném výkladu jednoznačně formulovaného ustanovení zákona, omluvitelným být nemůže (NS 28 Cdo 681/2013).

Je také třeba zhodnotit, jakou mírou se ta která strana na vzniku omylu podílela: *„Při posuzování odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 42 ObčZ 1964 [neplatnost právního jednání pro omyl] nelze brát v úvahu jen jednání jedné ze smluvních stran, nýbrž je třeba zvažovat míru účasti obou smluvních stran na způsobení neplatnosti smlouvy, protože pouze za součinnosti obou smluvních stran může dojít k uzavření – byť neplatné – smlouvy. Vznikne-li jedné ze smluvních stran škoda v důsledku absolutní neplatnosti dvoustranné smlouvy, je třeba posuzovat porušení povinností při jejím uzavření na obou smluvních stranách“ (NS 23 Cdo 174/2012). Pohled soudní praxe se po přijetí rekodifikace nijak nezměnil (srov. NS 28 Cdo 681/2013).*

2.3 Náležitosti projevu vůle

Nejen samotná vůle, ale také její projev musí splňovat řadu předpokladů. Ustanovení § 553 odst. 1 NOZ stanovuje, že o právní jednání se vůbec nejedná, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem. Vymezení práv a povinností právního jednání tedy musí být natolik zřetelné, aby je bylo možno v souladu s vůlí stran uskutečňovat. Obsah právního jednání lze tedy respektovat pouze tehdy, je-li stranám zřejmé, jak se mají chovat. Rozhodující je proto subjektivní měřítko, tedy zda jsou práva a povinnosti zřejmé samotným stranám (má-li však právní jednání význam a dotýká-li se také práv třetích osob, mělo by být právní jednání zřejmé i jim).

Náležitost určitosti právního jednání obsahuje i požadavek ohledně součástí, které by takové jednání mělo mít (esenciální náležitosti) a dále požadavek dostatečné konkrétnosti (Švestka, 2014: 1349). Neurčitost v tomto smyslu je třeba odlišovat od případů, kdy nedostatek určitosti vznikl záměrně, strany totiž mohou ponechat jistou otázku otevřenou s tím, že ji upraví v budoucnu. Některé obsahové náležitosti mohou být upraveny i mimo vlastní smlouvu, mohou například vycházet i z praxe stran.

Vedle požadavku srozumitelnosti a určitosti, musí právní jednání v určitých případech dodržovat také stanovenou formu. Jak již bylo mnohokrát řečeno, nový občanský zákoník staví na zásadě zachování platnosti právního jednání. Z tohoto důvodu také opouští od přísné formálnosti a ponechává větší prostor pro výběr formy jednajícímu.

2.3.1 Určitost a srozumitelnost

Každé právní jednání, byť se na první pohled zdá sebejasnější, vyžaduje výklad, neboť teprve výkladem zjistíme jeho obsah a můžeme např. určit, zda nejde o zdánlivé nebo neplatné právní jednání (Bezouška, 2013: 61). Pokud nesrozumitelnost projevu vede k tomu, že není zřejmé, co strany hodlali vyjádřit, je považována za závažnou vadu právního jednání. Jednající je povinný zvolit takový druh a způsob jednání, aby adresát projevu rozuměl projevu stejně či alespoň ve stejném smyslu jako jednající a byl si vědom stejných následků. Pokud se autor jednání vyjádří nesprávně a v důsledku toho je jeho projev chápán jinak, než zamýšlel, musí nést následky svého jednání a je povinen v zásadě nechat projev působit tak, jak byl pochopen jeho adresátem. Jednající je odpovědný i za volbu druhu jednání a jeho formy (Tichý, 2014: 226).

Jak jsem již uvedla, pro posouzení srozumitelnosti se použije subjektivní hledisko, tedy zkoumá se, zda je projev vůle srozumitelný stranám právního jednání. *„Srozumitelnost znamená, že výrazové prostředky použité v právním jednání jsou seznatelné straně, které je projev vůle určen, a to i když třetím osobám, pokud nejsou bezprostředně dotčeny, tyto výrazové prostředky srozumitelné nejsou“* (Švestka, 2014: 1350). Strany tedy například mohou užít specifické znaky, vzorce či dialekt, byť tento není srozumitelný pro třetí osoby (nejsou-li přímo dotčeny), pokud pod těmito výrazy chápou strany totéž.

S tímto názorem se však neztotožnila soudní praxe. Příkladem lze uvést rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 17. července 2012, spisové značky 26 Cdo 156/2012: *„Je-li obsah právního úkonu zaznamenán písemně, určitost projevu vůle (neurčitý projev vůle je sice srozumitelný, avšak nejistý je jeho obsah – jednajícímu se nepodařilo obsah vůle jednoznačným způsobem vyjádřit) je dána obsahem listiny, na níž je zaznamenán; nestačí, že účastníkům smlouvy je jasné, co je předmětem smlouvy, není-li to poznatelné z textu listiny. Určitost písemného projevu vůle je objektivní kategorií a takový projev vůle by neměl vzbuzovat důvodně pochybnosti o jeho obsahu ani u třetích osob.“*⁶ Takový formalismus se však pochopitelně stal terčem kritiky ze strany civilní teorie. Například JUDr. Bezouška PhD. k tomu uvádí, že *„tento přístup soudů stranám projevu vůle odebírá ochranu jejich shodné vůle, kterou vůči sobě nerozporují, a naopak jim podsouvá vůli, kterou nikdy neměly“* (Bezouška, 2013: 62). Dále upozorňuje, že formalistický pohled na neplatnost může též podnítit stranu, která si je vědoma

⁶ srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. března 2002, sp. zn. 33 Cdo 512/2000

možné neplatnosti ke zneužití tohoto výkladu a poté například k přinucení druhé strany k uzavření nevýhodného dodatku (Bezouška, 2013: 65). Podobný postoj zaujal také Ústavní soud: „*právní formalismus orgánů veřejné moci a jimi vznášené přehnané nároky na formulaci smlouvy nelze z ústavněprávního hlediska akceptovat, neboť evidentně zasahují do smluvní svobody občana, vyplývající z principu priority občana nad státem, jak je upraven v čl. 1 Ústavy, a z principu smluvní volnosti ve smyslu čl. 2 odst. 4 Ústavy a v korespondujícím ustanovení čl. 2 odst. 3 Listiny (II. ÚS 571/06)*. Této kritice lze dát za pravdu s ohledem na základní principy, kterými je princip smluvní volnosti (čl. 2 odst. 4 Ústavy) či zásada výkladu právního jednání podle jeho obsahu a úmyslu jednajícího (§ 556 NOZ) a také vzhledem k tendenci odklonu od právního formalismu, který je patrný z rozhodovací praxe soudů již před přijetím rekodifikace a nyní je výslovně zakotvený v předpisech občanského práva. Z těchto důvodů je třeba souhlasit s následujícím závěrem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 436/05: „*Směřuje-li vůle smluvních stran k jinému významu a podaří-li se vůli účastníků procesem hodnocení skutkových a právních otázek ozřejmit, má shodná vůle účastníků smlouvy přednost před doslovným významem textu jimi formulované smlouvy.*“ Směřuje-li tedy vůle smluvních stran k jinému významu a podaří-li se vůli účastníků procesem hodnocení skutkových a právních otázek ozřejmit, má shodná vůle účastníků smlouvy přednost před doslovným významem textu jimi formulované smlouvy.

V případě vad projevu vůle je třeba zjistit, zda jsou strany takovým projevem vůle vázány a případné spory je třeba vyřešit výkladem (Švestka, 2014: 1350) s odkazem na § 555 NOZ odst. 1 („*Právní jednání se posuzuje podle svého obsahu.*“) a odst. 2 („*Má-li být určitým právním jednáním zastřeno jiné právní jednání, posoudí se podle jeho pravé povahy.*“). Výkladovou pomůckou je kupříkladu pravidlo, které říká, že projevu vůle má být přisouzen takový význam jaký by mu zpravidla přikládala kterákoli jiná průměrně rozumná osoba, není-li možné úmysl jednajícího zjistit. Dále je nutno objasnit, zda mezi stranami existuje určitá praxe, kterou ve svém právním zvyku zavedly, s přihlédnutím k tomu, co právnímu jednání předcházelo (Zuklínová, 2013: 58). Například jsou-li v dlouhodobém obchodním styku dvou obchodních partnerů pravidelně uzavírány kupní smlouvy ve stejném znění a v poslední z nich chybí důležitá ustanovení, jejichž absence zakládá vadu právního jednání spočívající v nesrozumitelnosti projevu vůle, lze předpokládat, že vůlí stran bylo uzavřít smlouvu tak, jak byly ve

své obchodní praxi zvyklé. Pro výklad je důležité i posouzení, jak se strany chovaly během a po právním jednání. Význam mají dopisy, zaslané prospekty a katalogy, předvedení výrobku před uzavřením smlouvy apod. (Bezouška, 2013: 65).

Ohledně výkladových prostředků se vyjádřil Nejvyšší soud následovně: *„Jazykové vyjádření právního úkonu zachycené ve smlouvě musí být proto nejprve vykládáno prostředky gramatickými (z hlediska možného významu jednotlivých použitých pojmů), logickými (z hlediska vzájemné návaznosti použitých pojmů) či systematickými (z hlediska řazení pojmů ve struktuře celého právního úkonu); kromě toho soud posoudí na základě provedeného dokazování, jaká byla skutečná vůle stran v okamžiku uzavírání smlouvy, přičemž ovšem podmínkou pro přihlídnutí k vůli účastníků je, aby nebyla v rozporu s tím, co plyne z jazykového vyjádření úkonu. Interpretace obsahu právního úkonu soudem podle § 35 odst. 2 ObčZ nemůže totiž nahrazovat či měnit již učiněné projevy vůle; použití zákonných výkladových pravidel směřuje pouze k tomu, aby obsah právního úkonu vyjádřeného slovy, který učinili účastníci ve vzájemné dohodě, byl vyložen v souladu se stavem, který existoval v době jejich smluvního ujednání“* (NS 32 Odo 512/2000).

Pokud ani za použití výkladu není právní jednání srozumitelné, lze dovodit, že o právní jednání vůbec nejde - že právní jednání je zdánlivé. Sankcí zdánlivosti budou pravděpodobně trpět obě strany, je proto spravedlivé o něco více sankcionovat toho, kdo se vadně projevil jako první. Proto zákonodárce promítl pravidlo římského práva „*contra proferentem*“⁷ do ustanovení § 577, které říká, že *„připouští-li použitý výraz různý výklad, vyloží se v pochybnostech k tíži toho, kdo výrazu použil jako první“*.⁸ Toto pravidlo bylo možné dovodit i v minulosti zpravidla ze soudní praxe. Ústavní soud například stanovil že *„Jsou-li ve smlouvě použity formulace a pojmy, které lze vykládat rozdílně, jeví se být spravedlivým vykládat je v neprospěch toho, kdo je do smlouvy zakotvil.“* (IV. ÚS 182/01). Takový „původce nejasnosti“ je v případě sankcionování právního jednání povinen druhé smluvní straně nahradit případnou škodu, a pokud by mělo být jednání postiženo relativní neplatností, nebude tento oprávněn dovolat se

⁷ Interpretace k tíži strany, která výrazu použila

⁸ Toto pravidlo bylo převzato ze zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, který v § 266 odst. 4 stanovil že *„projev vůle, který obsahuje výraz připouštějící různý výklad, je třeba v pochybnostech vykládat k tíži strany, která jako první v jednání tohoto výrazu použila“*. Nejvyšší soud však ve svém rozhodnutí ze dne 29.11.2008 sp. zn. 32 Odo 763/2006 vyslovil neaplikovatelnost tohoto ustanovení pro případ nespádající do obchodního práva.

neplatnosti (Zuklínová, 2013: 70). Zvláštní výkladové pravidlo nalezneme v ustanovení § 1812, které říká, že lze-li obsah takové smlouvy vyložit různým způsobem, použije se výklad pro spotřebitele nejpříznivější. Vychází se z toho, že spotřebitelské smlouvy jsou většinou uzavírány adhezním způsobem, a proto pokud obsahují výraz připouštějící různý výklad, jsou nejasnosti a s nimi spojené důsledky přičteny k tíži podnikatele (Bezouška, 2013: 64). Zvláštní výkladové pravidlo také platí pro bezúplatné smlouvy - vznikne-li pochybnost, předpokládá se, že se dlužník chtěl zavázat spíše méně než více (NOZ, § 1747).

Ústavní soud se k problematice určitosti a srozumitelnosti právního jednání vyjádřil následovně: *„Právní úkon je třeba považovat za určitý a srozumitelný, jestliže je z něho patrné, kdo tento právní úkon činí a co je jeho předmětem, přičemž tento předmět musí být vymezen tak, aby nemohlo dojít k záměně za věci obdobného druhu. U nedostatků označení předmětu právního úkonu je pak nutno podle dovolacího soudu rozlišit, zda zakládají skutečně vadu umožňující záměnu předmětu úkonu, nebo zda spočívají jen v jinak nepřesném či neúplném označení tohoto předmětu.“* (I. ÚS 222/2000). Shodně s tím dovodil i Nejvyšší soud, že *„právní úkon je neurčitý, a tedy neplatný, tehdy, je-li vyjádřený projev vůle sice po jazykové stránce srozumitelný, avšak jednoznačný a tím určitý není jeho věcný obsah, přičemž neurčitost tohoto obsahu nelze odstranit a překlenout ani za použití výkladových pravidel [...] Právní úkon je třeba považovat za určitý, jestliže je z něho patrné, kdo tento právní úkon činí a co je jeho předmětem, přičemž tento předmět musí být vymezen tak, aby nemohlo dojít k záměně za věci obdobného druhu.“* (NS 23 Cdo 1570/2012).

V případě nedostatku projevu vůle spočívajícím v jeho neurčitosti nebo nesrozumitelnosti, dává zákon možnost stranám dodatečného vyjasnění projevu vůle, čili možnost konvalidace. V případě úspěšného vyjasnění projevů vůle je tak dosaženo platnosti právního jednání od samého počátku. Tato možnost je novinkou v našem právním řádu, která vzbudila řadu kritiky. Otázkou totiž je, zda je možné tento postup považovat za zhojení, jelikož právní jednání sankcionované zdánlivostí, zde vůbec není (Zuklínová, 2013: 59). Mluvíme tedy o zhojení právního jednání, které z pohledu práva vůbec neexistuje (více viz kapitola 3.2 Zdánlivost).

2.3.2 Dodržení formy

Zákonodárce také v určitých případech, zejména z důvodu ochrany veřejného zájmu, předepisuje zvláštní formu projevu. Tento požadavek si mohou stanovit i strany samotné. V opačném případě si může jednatel zvolit formu libovolnou. Svoboda formy je vyjádřením smluvní svobody, předepsaná forma je tedy náležitostí pouze některých vybraných právních jednání, zejména těch zvlášť významných nebo rizikových. Spolu s posílením zásady autonomie vůle, kterou rekonstrukce přinesla, je nyní nově kladen větší důraz i na zásadu neformálnosti právních jednání. Svoboda vůle tedy zahrnuje nejen svobodu účastníka co do obsahu právního jednání, ale také co do volby jeho formy. Ve volbě formy je ovšem každý svým ujednáním omezen ve smyslu „*pacta sunt servanda*“, jestliže se tedy strany dohodly na formě, nelze již tuto dohodu jednostranně měnit (Švestka, 2014: 1383).

Nový občanský zákoník vychází z tradičního rozlišování formy zákonné, kdy je stanoven požadavek formy přímo zákonem, a smluvní, kdy požadavek formy vyplývá z vůle účastníků právního jednání (Bělohávek, 2012: 156). Stanovená forma může mít mnoho podob, od ústní formy (kupříkladu prohlášení o uzavření manželství), přes jednoduché písemné podoby (kupříkladu pro převod věcného práva k nemovité věci) až po formu notářského zápisu (kupříkladu zřeknutí se dědického práva). Z jiných hledisek lze rozlišovat formu textu, formu ověření podpisu nebo též formu veřejné listiny (Švestka, 2014: 1382). Účel formální přísnosti je zřejmý, je jím funkce důkazní, informativní, preventivní, poučovací a kontrolní (Tichý, 2014: 235).

Před přijetím nové úpravy se listinám připisoval pouze procesní význam, jelikož o veřejných listinách ustanovovaly jenom občanský soudní řád a trestní řád. Jako listinu si vybavíme především list papíru, popřípadě jejich svazek, může to být však jakékoliv jiné medium, umožňující vizuální komunikaci a obsahující text zprostředkující informaci (Zuklínová, 2013: 94). Může jí tedy být například i kámen, do něhož je text vytesán. Skládá-li se listina z více listů, je třeba, aby měly mezi sebou vzájemnou souvislost, přičemž svázání jednotlivých listů není zapotřebí (Švestka, 2014: 1385). Písemná forma je zachována i při právním jednání učiněném elektronickými nebo jinými technickými prostředky umožňujícími zachycení obsahu právního jednání a určení jednatelovy osoby (NOZ, § 562 odst. 1).

Zákon nestanovuje, co je soukromou listinou, tato je pouze vymezena negativně vůči listině veřejné. Veřejnou listinou je pak jednak listina vydaná orgánem veřejné moci a jednak listina, o které to zákon prohlásí, pokud tato netrpí vadou sankcionovanou zdánlivostí. Dovolává-li se někdo soukromé listiny, je na něm, aby dokázal její pravost⁹ a správnost¹⁰. Oproti tomu veřejná listina zakládá vůči každému plný důkaz o jejím původu, o době jejího pořízení a o skutečnosti, kterou původce listiny potvrdil (Zuklínová, 2013: 95).

Jestliže zákon vyžaduje pro nějaké právní jednání určitou formu, lze obsah takového právního jednání změnit pouze právním jednáním ve formě stejné nebo přísnější. To ale neplatí v případě formy ujednané mezi stranami, ledaže si strany smluví, že použijí zákonné pravidlo (Zuklínová, 2013: 75). V obou případech lze vadu spočívající v nedodržení formy zhojit a to dodáním požadované formy.

Právní jednání vyžaduje podpis jednajícího a to pod sankcí relativní neplatnosti (lze se totiž domnívat, že vada podpisu není porušením veřejného pořádku a zdejší ustanovení slouží k ochraně jednajícího). Podpisem se rozumí příjmení, podepsání jménem se nevyžaduje. Podpis nemusí být čitelný. Jeho účelem je prokázat totožnost jednajícího a dále zajistit pravost písemnosti. (Švestka, 2014: 1387). NOZ dále stanoví, že podpis může být nahrazen mechanickými prostředky tam, kde je to obvyklé. V otázce jak lze při právním jednání učiněném elektronickými prostředky písemnost elektronicky podepsat NOZ odkazuje na speciální zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu. Ten elektronickým podpisem rozumí údaje v elektronické podobě, které jsou připojené k datové zprávě nebo jsou s ní logicky spojené, a které slouží jako metoda k jednoznačnému ověření identifikace dané osoby (§ 2). Pokud podpis na listině chybí, je nutno prokázat, že listina opravdu pochází od té které osoby, výjimkou jsou pouze právní skutečnosti, k nimž dochází při běžném provozu závodu, pro které platí vyvrátitelná domněnka, že dokazují, co je v listině obsaženo a že byla listina vystavena v době na ní uvedené i v případě absence podpisu (NOZ, § 566 odst. 2). Ten, kdo nemůže číst a psát, může namísto podpisu opatřit listinu vlastním znamením a to za účasti alespoň dvou svědků, a to za podmínky, že je schopen se seznámit s obsahem právního jednání pomocí přístrojů, speciálních

⁹ Pravostí listiny se rozumí, zda je tato skutečně zprávou o jednání toho, kdo je v listině uveden jako jednající (Zuklínová, 2013: 95).

¹⁰ Správností je třeba rozumět to, že obsah listiny odpovídá skutečné vůli jednajícího (Zuklínová, 2013: 95).

pomůcek či pomocí jiné jím zvolené osoby. Pouze pokud takto nelze postupovat, stanovuje zákon pro jednání takové osoby formu veřejné listiny (NOZ, § 563).

Nedodržení formy je však možno dodatečně napravit. Otázkou ale zůstává, ke kterému dni nastanou právní následky - ke dni původního neplatného právního jednání nebo ke dni, kdy bylo právní jednání zhojeno projevem vůle v náležité formě? Konvalidace je významná tím, že účinky nastávají *ex tunc* k okamžiku právního, nikoliv konvalidačního jednání (Bezouška, 2013: 68). Ovšem v případě nápravy právního jednání, pro které zákon stanovil určitou formu, jež nebyla dodržena, se civilisté staví za názor, že účinky napraveného právního jednání působí až od nového právního jednání v náležité formě, jelikož pouze tak lze dostatečně ochránit třetí osoby, pro které byl požadavek formy zákonem určen především (Zuklínová, 2013: 139).

Nedodržení smluvní formy zakládá právo účastníka dovolat se relativní neplatnosti. Co se týče nedodržení formy zákonné doc. JUDr. Michaela Zuklínová CSc. se klaní k názoru, že nedodržení zákonné formy by mělo způsobovat absolutní neplatnost vždy, jelikož zákon tyto požadavky stanoví pouze výjimečně, v případech, ve kterých to je nutné především pro ochranu veřejného pořádku. Připouští však, že z ustanovení § 582 odst. 2 NOZ¹¹ vyplývá skutečnost, že i nedodržení zákonné formy může postihnout i neplatnost relativní (Zuklínová, 2013: 138).

¹¹ „Není-li dodržena forma právního jednání ujednaná stranami, lze neplatnost namítnout, jen nebylo-li již plněno. To platí i tehdy, vyžadují-li formu určitého právního jednání ustanovení části čtvrté tohoto zákona.“

2.4 Náležitosti předmětu

Předmětem právního jednání se rozumí to, čeho se právní jednání týká, popřípadě to, čeho se týkají práva a povinnosti právním jednáním dotčená. Jak již bylo výše uvedeno, princip autonomie vůle, jenž je ústřední zásadou nového občanského zákoníku, garantuje stranám právního jednání široký prostor pro volbu předmětu právního jednání, stejně tak jako pro volbu formy. Tato svoboda však musí být právním řádem vždy omezena stanovením mezí toho, co je dovolené a co již nikoliv.

Náležitosti předmětu právního jednání upravuje nový občanský zákoník v ustanovení § 580 odst. 1: *„Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje“*, což odpovídá ustanovení § 39 SOZ: *„Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům“*; a dále v ustanovení § 580 odst. 1: *„Neplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného.“* Primární náležitostí právního jednání je tedy „dovolenost“, tedy soulad právního jednání s právním řádem. Nestačí tedy, aby právní jednání odporovalo zákonu, ovšem pro vyřčení neplatnosti musí takové právní jednání odporovat i jeho smyslu a účelu. Vedle toho zákon rozlišuje jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům anebo odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. Takový kvalifikovaný rozpor se zákonem je pak stížen neplatností absolutní.

Pozitivní právo se dále snaží předejít sporům mezi stranami, proto plnění, které je předmětem právního jednání, musí být objektivně možné. I pro taková právní jednání zákon stanovuje neplatnost absolutní.

2.4.1 Soulad se zákonem

Je třeba říci, že výrazem „zákon“ je nutně myšleno zákon v materiálním slova smyslu, čili veškerá abstraktně obecná právní norma, aniž má formálně toto označení. Komentář k novému občanskému zákoníku nakladatelství Wolters Kluwer k tomuto uvádí, že *„normou mohou být i vnitřní pravidla společnosti, jakými jsou stanovy, normativní ustanovení v obecně závazných (tarifních) smlouvách, a dokonce i právní norma zvykového práva“* (Švestka, 2014: 1445). Zákonný zákaz nastupuje, pokud právní řád zakazuje určité právní jednání, které považuje za škodlivé. Ne však každý zákon omezující právní jednání, je zákonem zákazovým, který takové právní jednání postihuje neplatností, je proto vždy třeba zjistit výkladem, zda zákon sankci neplatnosti vyžaduje.

Při odpovědi na otázku, zda právní jednání spadá do působnosti § 580 odst. 1 NOZ, je třeba zjistit, zda existuje zákaz, vůči němuž by bylo právní jednání v rozporu a dále zda z tohoto zákona dle jeho účelu a smyslu plyne vůle zákonodárce postihnout takové právní jednání sankcí neplatnosti. Pokud dospějeme výkladem k závěru, že se zákaz týká pouze okolností vzniku právního jednání, jedná se o pořádkový předpis, nikoliv zákazovou normu (Švestka, 2014: 1446). Například zákaz týkající se okolností uzavírání smlouvy co do času a místa uzavření, nezpůsobuje absolutní neplatnost smlouvy. Tedy ne každý rozpor se zákonem (či dobrými mravy) zakládá uplatnění sankce neplatnosti. Již ustanovení § 1 odst. 2 NOZ stanoví, že si osoby mohou ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona, nezakazuje-li to zákon výslovně, přičemž zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy a veřejný pořádek. Ustanovení o neplatnosti právního jednání pro jeho nesoulad se zákonem je proto třeba vykládat spíše restriktivně. V soukromoprávní sféře totiž platí zásada, že co není zakázáno, je dovoleno, proto každý zákonný zásah do této sféry je třeba vnímat jako omezení lidské svobody. *„Opačný výklad by byl v rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod (v tomto případě smluvní volnosti stran) musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena (II. ÚS 87/04).*

Absolutní neplatnosti by za výše uvedených podmínek měla podléhat i právní jednání obcházející zákon, tedy jednání, která jsou v rozporu se smyslem a účelem zákona, ačkoliv ho samotný neporušují. K právním jednáním obcházejícím zákon se Ústavní soud vyjádřil následovně: *„Závěr, že určitý právní úkon je neplatný pro rozpor se zákonem nebo proto, že zákon obchází, se musí*

opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystačit pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu. (II. ÚS 87/04). Pro právní jednání obcházející zákon tedy platí stejný režim jako pro právní jednání zákon porušující.

Jak jsem již nastínila, zákon rozlišuje několik „stupňů“ rozporu právního jednání se zákonem. Některá právní jednání odporující zákonu tak zůstanou v platnosti, některá postihne neplatnost relativní a některá neplatnost absolutní. Posuzování následků, které právní jednání nesouladné se zákonem postihují, se budu více věnovat v kapitole 3.4 Absolutní neplatnost.

2.4.2 Soulad s dobrými mravy

Dalším kritériem platnosti právního jednání je jeho soulad s dobrými mravy. Důvodem, proč jej obsahuje většina občanskoprávních kodexů, je potřeba zohlednit určité etické minimum, hodnotové soudy ve společnosti, které se však během doby mění a nemohou být stanoveny v nějakém konkrétním měřítku. Pomocí dobrých mravů právo vtahuje do svého systému i mimo stojící normativní systémy, jako je etika a morálka (Švestka, 2014: 1448). Hlavní funkcí dobrých mravů je vyplnění mezer právních norem, fungují tak jako jeden z nástrojů doplňujícího výkladu. Zakotvení dobrých mravů v právním řádě má především negativní povahu – má zabraňovat právním jednáním a právním následkům takových jednání, která se přičí morálním zásadám. Slouží jako určitý „etický filtr“, který chrání dotčené osoby před nežádoucími právními následky.

Dobré mravy jsou však neurčitým právním pojmem, který potřebuje konkretizaci. Ústavní soud je definoval jako „*souhrn etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti*“ (II. ÚS 249/97). Dobré mravy však nejsou statickým prvkem, nýbrž prvkem dynamickým, neustále se měnícím. Jak uvádí Kubeš: „*Dobré mravy se mění časem; někdy rychleji než zákonodárná díla. Zejména tehdy rychleji, když k nim poukazuje občanský zákoník, tedy dílo, jež zpravidla přetrvává staletí.*“ (1993: 177).

Soulad s dobrými mravy je nutno posuzovat k okamžiku učinění právního úkonu. K tomu se vyjádřil Nejvyšší soud: „*Platnost právního úkonu (smlouvy) je třeba posuzovat k okamžiku a podle okolností existujících v době, kdy byl právní úkon učiněn (smlouva uzavřena). Případný závěr, že by se v nových podmínkách mohlo jednat o právní úkon pro jeho rozpor s dobrými mravy neplatný, nemá na platnost tohoto právního úkonu žádný vliv*“ (NS 29 Cdo 2660/2007). Zjevný rozpor s veřejným pořádkem je dán kupříkladu u smluv, které zavazují ke spáchání trestného činu, bránění řádnému výkonu veřejné moci či smlouvy, které mají dopad na ochranu zdraví obyvatel (Bezouška, 2013: 69). Za nemravné jsou považovány například smlouvy podmiňující plnění jedné strany uzavřením manželství, změnou náboženského vyznání, právní jednání rozporná se zásadou rovnosti či ekvivalence, právní jednání omezující autonomii vůle vytvářením dlouhodobých vazeb, poškozování třetích osob nebo zájmů společnosti a podobně (Švestka, 2014: 1449).

2.4.3 Soulad s veřejným pořádkem

Právní jednání mnohdy nelze označit za odporující dobrým mravům, přesto však může odporovat zásadám společenského a státního zřízení a je tedy nutno trvat na tom, aby nezpůsobovalo právní následky. Proto zákonodárce stanovil jako další nezbytný požadavek pro platnost právního jednání jeho soulad s veřejným pořádkem (§ 588 NOZ).

Tento pojem je však stejně jako dobré mravy neurčitým právním pojmem a je třeba ho blíže interpretovat. Právní slovník pojem veřejný pořádek vykládá takto: „*v obecném smyslu představuje [veřejný pořádek] souhrn pravidel nebo zásad chování na veřejnosti. [...] Musí jít o takové zásady, na nichž je nutné bez výhrady trvat (např. pokud by šlo o úpravu diskriminující ženy, národnost, rasu apod., ale i např. o zásadu nutnosti doručovat účastníku řízení návrh na zahájení řízení). Úvaha o porušení rozporu s [veřejným pořádkem] náleží především soudu.*“ (Hendrych, 2009: 1236).

Důvodová zpráva na definici veřejného pořádku neaspiruje, uvádí však následující: „*Orientačně lze vyjít z pojetí, že veřejný pořádek prostupuje celé právo a zahrnuje pravidla, na nichž leží právní základy společenského řádu zdejší společnosti. S tím souvisí i požadavek na transparentní uspořádání soukromých právních poměrů osob. Nikdo např. nepochybuje, že právní pravidla stanovující, jak vzniká manželství nebo které věci jsou nemovitě a které věci jsou zastupitelné, jsou kogentní. Závaznost tohoto ustanovení však nelze opřít o dobré mravy, nýbrž právě o zásadu veřejného pořádku. Z těchto obecných kritérií se odvozují konkrétnější omezení - např. dobrým mravům odpovídá, že se nelze odchýlit od zákonných ustanovení chránících slabší stranu, veřejnému pořádku např. pravidlo, že ujednání stran nezasahuje právní postavení třetí osoby a nemění její oprávnění nebo povinnosti.*“ (Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012, k § 1).

Svým charakterem a posláním se veřejný pořádek blíží, dokonce překrývá, s principem dobrých mravů. Dobré mravy však slouží k ochraně především soukromých zájmů, kdežto veřejný pořádek má na mysli ochranu obecných hodnot a veřejného zájmu. Příbuznost veřejného pořádku s dobrými mravy v důsledku znamená, že je nepodstatné, zda je veřejný pořádek zahrnut do generální klauzule dobrých mravů, či je mu přisouzeno samostatné postavení. Kritériem pro odlišení míry narušení veřejného pořádku jsou zásady a hodnoty, na kterých nový občanský zákoník spočívá, především kritéria obsažená v § 3 odst. 2 písmen a) a b): „*každý má právo na ochranu svého života a zdraví, jakož i*

svobody, cti, důstojnosti a soukromí“ a „rodina, rodičovství a manželství požívají zvláštní zákonné ochrany“. Veřejný pořádek tak může být dotčen, pokud například smlouva zřejmě odporuje ideám práva, aniž by existoval rozpor s pozitivněprávní normou. Význam veřejného pořádku je často spojován s kontrolou obsahu smlouvy v právu všeobecných podmínek, kdy je jednostranně prosazeno takzvané „soukromé zákonodárství“, přičemž masové použití takových podmínek může negativně působit na celý režim smluv. Pokud lze takové nastavení všeobecných podmínek zhodnotit jako zneužívání smluvní svobody, jedná se o rozpor s veřejným pořádkem a takové jednání by mělo být postiženo absolutní neplatností (Švestka, 2014: 1484 a násl.).

2.4.3 Objektivní možnost

Další náležitost předmětu právního nalezneme v ustanovení § 580 odst. 2 NOZ. V něm zákonodárce, aby předešel sporům mezi stranami, zakázal plnění, které není objektivně možné. V této kategorii rozlišujeme dva základní druhy nemožnosti plnění, a to počáteční nemožnost a nemožnost následnou. Nemožnost může být také subjektivní (nemůže být plněno dlužníkem, může však být plněno třetí osobou) nebo objektivní (plněno nemůže být nikým). Nemožnost může mít faktické příčiny (předmět plnění neexistuje) i právní příčiny (plnění není objektivním právem dovoleno). Objektivní fyzická uskutečnitelnost plnění musí být reálně možná za současně daných vědeckých poznatků a možných technologických řešení v daném okamžiku, nikoliv v budoucím čase (Dvořák, 2013: 164). K posouzení pak je, zda je nemožné plnění, pokud toto je objektivně možné, avšak pouze za mimořádných okolností, které by byly spojeny například s mimořádně vysokými finančními náklady či úsilím. Nový občanský zákoník k tomu v § 2006 odst. 1 větě druhé uvádí, že „*[p]lnění není nemožné, lze-li dluh splnit za ztížených podmínek, s většími náklady, s pomocí jiné osoby nebo až po určené době*“ (o aplikovatelnosti tohoto ustanovení viz dále). Jak judikoval Nejvyšší soud, není podstatné, zda o počáteční nemožnosti subjekty právního úkonu věděly či nikoliv (NS 2 Cdo 1569/2001).

Institut počáteční nemožnosti známe již z římského práva (*impossibilia nulla obligatio est*), vztahoval se však pouze na případy objektivní nemožnosti, kdy měl za následek zrušení povinnosti dlužníka (Kincl, Urfus, Skřejpek, 1995: 220). Povinnost poskytnout nemožné plnění nemůže vzniknout, jelikož tato povinnost předpokládá alespoň teoretickou možnost jejího splnění. Počáteční nemožnost plnění je tedy postihována absolutní neplatností dle § 588 NOZ. Sankce neplatnosti takové právní jednání postihuje, aniž by bylo vyžadováno zavinění či aby o okolnosti znamenající nemožnost strany věděly (Švestka, 2009: 340). Do nemožného plnění je zahrnuta i tzv. faktická absurdita, kterou je například modlitba za uzdravení.

Posouzení nemožnosti následné již není tak jednoznačné. V § 580 odst. 2 NOZ nalezneme, že „*[n]eplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného*.“ Z toho by vyplývalo, že právní jednání, dle kterého má být plněno něco nemožného, a nemožnost takového plnění není dána od počátku, bude relativně neplatné. Nový občanský zákoník vedle toho v § 2006 odst. 1 v první větě stanoví, že „*[s]tane-li se dluh po vzniku závazku nesplnitelným, zaniká*

závazek pro nemožnost plnění.“. Lze se však domnívat, že toto ustanovení lze aplikovat pouze na právní jednání dle části čtvrté nového občanského zákoníku, tedy na relativní majetková práva, jelikož zákonodárce toto ustanovení nezařadil do obecných ustanoveních o právních jednáních. Následná nemožnost plnění by tedy měla být postižena neplatností relativní.

3 Následky náležitostí právního jednání

Většina právních jednání od počátku splňuje předpoklady platnosti i účinnosti a již bezprostředně po svém vzniku jsou způsobilé vyvolat zamýšlené právní následky. Platnost a účinnost proto zpravidla spadají v jedno, existují však právní jednání, která mohou splňovat podmínky platnosti, přesto však nezpůsobují právní následky. Právní jednání stížená vadami jsou „imperfektní“, jejich nedostatky dokonce mohou způsobovat neplatnost či neexistenci právního jednání. S těmito vadami je třeba určitým způsobem se vypořádat a stanovit, zda právní jednání vyvolává právní následky, popřípadě v jaké míře a zda se k nim přihlíží. Zákon také v některých případech povoluje zhojení vadného právního jednání. Například zásadní nesoulady mezi stranami v chápání projevu vůle, které znamenají, že právní jednání nevzniklo, mohou být dodatečně stranami vyjasněny a na projev vůle se pak hledí jako na platný od počátku.

Vady právního jednání jsou odstupňovány dle své závažnosti, které také odpovídá přisouzený následek. Ten může spočívat v absolutní či relativní neplatnosti, zdánlivosti, relativní neúčinnosti či ve vzniku práva na náhradu škody. Neplatnost právního jednání znamená, že právní jednání nezpůsobuje od svého samotného vzniku žádné právní následky. Sankce neplatnosti tedy působí *ex tunc*. Relativně neplatná (či řídkěji také uváděno podmíněně platná) jsou právní jednání zatížená vadami, jež mohou dotčené strany namítat a jedině tak způsobit jejich neplatnost. Absolutně neplatná jsou právní jednání, jejichž neplatnost vyplývá přímo ze zákona, soud k neplatnosti přihlíží i bez návrhu. Relativní neúčinnost, slouží k zamezení následků právního jednání vůči určitému okruhu osob.

Neplatnost či zdánlivost nastupuje jako důsledek kvalifikované vady právního jednání, někdy však tato nepostačuje k nápravě negativních důsledků, které vadné právní jednání způsobilo. Typickým příkladem je situace, kdy s provedením vadného právního jednání jsou spojeny náklady, za které však nelze požadovat náhradu na základě neplatné smlouvy. Z tohoto důvodu je upravena povinnost nahradit škodu způsobenou neplatností právního jednání tížící toho, kdo neplatnost právního jednání způsobil.

Tato povinnost dopadá na případy relativní i absolutní neplatnosti. Vznik práva na náhradu škody není podmíněn dovoláním se relativní neplatnosti, účastník se tedy může rozhodnout, že zůstane následky právního jednání vázán a

ponechá jej v platnosti, to ale neznamená, že by měl nést i škodu, které mu byla způsobena.

Právní následky tedy v takovém případě zůstanou zachovány a škoda účastníka se stanoví jako rozdíl mezi hodnotou plnění právního jednání a hodnotou, kterou by plnění mělo, pokud by nedošlo k vadě právního jednání. Zákon dále stanovuje, že povinnost nahradit škodu vzniká pouze tehdy, pokud o neplatnosti poškozená strana v okamžiku právního jednání nevěděla, přičemž se posuzuje, zda tato vědomost byla významná z hlediska rozhodnutí poškozeného, zda právní jednání učiní. Pokud vědomost o vadě právního jednání není z tohoto pohledu významná, nelze poškozenému odeprít právo na náhradu škody (kupříkladu uzavření lichevní smlouvy za využití tísňe poškozené osoby). Otázky spojené s náhradou škody se posuzují podle obecné úpravy náhrady škody.

3.1 Preference platnosti právního jednání

NOZ přinesl do koncepce neplatnosti právních jednání podstatnou změnu, když stanoví, že „na právní jednání je třeba spíše hledět jako na platné než jako na neplatné“ (NOZ, § 574). To znamená zásadní posun od formalistického pojetí ke koncepci, která do popředí staví zásadu autonomie vůle. Výslovné stanovení této zásady není v tradičních civilních kodexech typické, v našem prostředí to však vzhledem k totalitní minulosti zákonodárce požadoval za vhodné. Důvodová zpráva NOZ k tomu uvádí: „*Favorizace platnosti právního jednání před jeho neplatností je významná, vzhledem k tomu, že přetrvávající tradice formalistického vnímání práva vyrostlá na základech zdejší doktríny 50. a zejména 60. a 70. let minulého století, stále sleduje opačné trendy odrážející se jak v právní praxi, tak zejména v judikatuře. S touto koncepcí odpovídající v podstatě totalitnímu právnímu myšlení a někdejší potřebě totalitního státu šikanovat soukromý život se rekonstruované soukromé právo musí důsledně rozejít.*“ (Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., k §§ 574 - 579).

Je však nutno říci, že soudní praxe již před kodifikací tohoto pravidla rozhodovala v souladu s principem *in favorem negotii*. K přednosti tohoto principu se vyjádřil Ústavní soud v roce 2003 následovně. „*Dalším základním principem výkladu smluv je priorita výkladu, který nezakládá neplatnost smlouvy, před takovým výkladem, který neplatnost smlouvy zakládá, jsou-li možné oba výklady. Je tak vyjádřen a podporován princip autonomie smluvních stran, povaha soukromého práva a s ním spojená společenská a hospodářská funkce smlouvy. Neplatnost smlouvy má být tedy výjimkou, nikoliv zásadou. Tento výkladový argument přesahuje český právní řád, prolíná se právními řády západní právní kultury a má charakter obecného principu právního [...]. Není tedy ústavně konformní a je v rozporu s principy právního státu vyvěrajícími z čl. 1 Ústavy taková praxe, kdy obecné soudy preferují zcela opačnou tezi upřednostňující výklad vedoucí k neplatnosti smlouvy před výkladem neplatnost smlouvy nezakládajícím.*“ (I. ÚS 625/03). Tento princip zákon podporuje zakotvením institutů, jakými jsou částečná neplatnost právního jednání, změna nezákonného určení rozsahu soudem a úprava vad spočívajících v chybách v psaní nebo v počtech. Těmto proto věnuji následující podkapitoly.

3.1.1 Částečná neplatnost

Vada právního jednání, jež je postižena neplatností, se může vztahovat na celé právní jednání i na pouhou jeho část. S upřednostňováním platnosti právního jednání před jeho neplatností souvisí pravidlo částečné neplatnosti, které stanovuje, že pokud se důvod neplatnosti týká jen části právního jednání, má být stanovena neplatnost jen této části. Je zřejmé, že některé vady právního jednání způsobují neplatnost úplnou (kupříkladu vada spočívající v nesplnění náležitosti subjektu), v souladu se zásadou *in favorem negotii* však zákonodárce zřídil institut částečné neplatnosti, která za určitých podmínek dává zachovat v platnosti zbývající části právního jednání, jež vadou netrpí. Částečná neplatnost se nemusí týkat pouze dílčího ujednání, ale také například nezákonného určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu, přičemž v tomto případě dokonce nemusí neplatnost být ani vyslovena, postačí úprava nezákonného rozsahu (viz kapitola 3.1.2 Změna nezákonného určení rozsahu). Ohledně částečné neplatnosti se nově zdůrazňuje, že musí být brán zřetel především na zájem stran.

Ustanovení § 576 NOZ stanoví, že „[t]ýká-li se důvod neplatnosti jen takové části právního jednání, kterou lze od jeho ostatního obsahu oddělit, je neplatnou jen tato část, lze-li předpokládat, že by k právnímu jednání došlo i bez neplatné části, rozpoznala-li by strana neplatnost včas.“ Otázky však vznikají právě ohledně vymezení této oddělitelné části. Začneme jejím negativním vymezením. Neoddělitelnou částí je taková část, která tvoří podstatnou náležitost právního jednání, bez těchto totiž nemůže právní jednání platně vzniknout a neplatnost některé z nich zásadně vede k neplatnosti celého právního jednání (Zuklínová, 2013: 120). „Oddělitelnost části právního úkonu od ostatního jeho obsahu je třeba vždy dovodit výkladem z povahy právního úkonu anebo z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo. Neoddělitelnost je tak třeba chápat ve smyslu obsahovém, nikoliv reálné neoddělitelnosti; podle zásady *favor negotii* je pak třeba dávat přednost přístupu, který jinak zachovává ostatní části smlouvy.“ (NS 33 Cdo 4322/2007). Výjimku však tvoří případy, kdy je postup v případě neplatnosti právního jednání výslovně upraven, například je to stanovení odpovědnostních následků či postup při odstraňování nedostatků vymezený přímo ve smlouvě. Pravidelné¹² či nahodilé¹³ složky právního jednání

¹² Pravidelnou složkou je taková složka, kterou se blíže specifikují a doplňují právní následky daného právního jednání (např. ujednání o místu plnění) (Švestka, 2014: 2063).

jsou považovány za oddělitelné a jejich neplatnost nezpůsobuje neplatnost celého právního jednání (Švestka, 2014: 2063).

Druhou podmínkou, kterou zákon stanoví pro zachování platnosti zbývající části právního jednání, je předpoklad, že by k právnímu jednání došlo i bez jeho neplatné části, pokud by strana neplatnost rozpoznala včas. Toto vymezení je však ze strany občanskoprávní teorie kritizováno, jelikož ve svém důsledku vede spíše k opačnému výsledku, než který byl zamýšlen, totiž k neplatnosti. Například komentář k novému občanskému zákoníku nakladatelství Wolters Kluwer k tomu uvádí: *„Vymezení tohoto kritéria částečné neplatnosti nelze považovat za vhodné. Při posouzení následků, které působí vada některé části právního jednání, je významné to, jakým způsobem tuto část chápou účastníci právního jednání a zda ji považují za oddělitelnou od části zbývající, naproti tomu to, zda by právní jednání bez neplatné části učinili, být významné nemusí (tak např. ujednání o volbě práva, kterým se má právní jednání řídit, by účastníci zřejmě neučinili, pokud by dopředu věděli, že budou neplatné podstatné náležitosti právního jednání, tato skutečnost však nemůže být důvodem pro závěr o neplatnosti takového ujednání“* (Švestka, 2014: 2063).

Předchozí úprava preferovala neplatnost částečnou, poněvadž neplatnost celkovou stanovila pouze pro případy, kdy z povahy právního úkonu nebo jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo, vyplývalo, že vadnou část nelze oddělit od ostatního obsahu, tedy bez použití subjektivního kritéria (SOZ, § 41). Zda lze část právního jednání od ostatního oddělit se dovozovalo výkladem z projevů vůle účastníků právního úkonu, z povahy právního úkonu, popřípadě z okolností, za nichž k němu došlo, jakož i z účelu, který jednající právním jednáním sledoval (Švestka, 2009: 380). Nová úprava tedy k této otázce přistupuje opačně a stanovením podmínky pro zachování platnosti právního jednání spočívající v předpokladu, že by strana právně jednala i pokud by neplatnost včas rozpoznala, dává přednost neplatnosti celkové před neplatností částečnou. Nadto v případě sporu tíží břemeno tvrzení i břemeno důkazní toho, kdo bude tvrdit pouze částečnou neplatnost, nikoli toho, kdo bude tvrdit neplatnost celkovou.

Část právního jednání může být vedle neplatnosti stižena také zdánlivostí. V takovém případě se postupuje analogicky jako v případě částečné neplatnosti, tedy posuzuje se, zda je vadná část oddělená od zbývající části právního jednání a

¹³ Nahodilé složky modifikují účinky právního jednání (např. podmínky či doložky času) (Švestka, 2014: 2063).

zda by strany právní jednání učinily i bez této vadné části. Opačný názor nalezneme v publikaci, na níž se podílel vedoucí rekodifikační komise, prof. Dr. JUDr. Karel Eliáš: „*Jde-li o zdánlivé dílčí ujednání ve smlouvě, hledí se na smlouvu, jako by byla od počátku bez takového ujednání, a není možné dovozovat též právní následek, jaký § 578 spojuje s neplatností části právního jednání, jímž může být in eventum i neplatnost celého projevu vůle.*“ (Janečková, Horálek, Eliáš, 2012: 198).

Předejít nejasným závěrům lze i pomocí takzvané salvátorské doložky, čili ujednání, které zpravidla obsahuje závěrečná pasáž smlouvy, sloužící k tomu, aby v případě, že určité ujednání smlouvy je neplatné, neměla tato neplatnost vliv na ostatní ujednání. Lze určit, která ujednání jsou považována za oddělitelná, popřípadě jak se má neplatné ujednání nahradit (Bezouška, 2013: 68).

3.1.2 Změna nezákonného určení rozsahu

Důvod neplatnosti může spočívat i v nezákonném určení množstevního, časového, územního nebo jiného rozsahu. V takovém případě soud v souladu s ustanovením § 577 NOZ změni určení rozsahu tak, aby odpovídalo spravedlivému uspořádání práv a povinností stran. I v tomto případě se jedná o projev zásady *in favorem negotii*, tedy zájmu na zachování existence, platnosti a účinnosti právního jednání.

Náprava vady spočívající v nezákonném určení rozsahu právního jednání může být využita i v případě neplatnosti právního jednání jako celku, nikoliv pouze pokud tato vada působí neplatnost částečnou. Při posuzování, zda vada způsobuje neplatnost částečnou nebo neplatnost celého právního jednání je v případě užití ustanovení § 577 NOZ, umožňujícího změnu nezákonného určení rozsahu, třeba aplikovat kritérium stanovené v § 576, upravujícím částečnou neplatnost právního jednání, jiným způsobem. V případě ustanovení § 576 NOZ je třeba odpovědět na otázku, zda lze očekávat, že by strana k právnímu jednání přistoupila i v případě, že by byla provedena pouze ta část právního jednání, která není vadou dotčena. V případě ustanovení § 577 NOZ je třeba zvažovat, zda by strana k právnímu jednání přistoupila, pokud by z něj byla vázána již v soudem změněném rozsahu.

Tento institut je využíván kupříkladu v souvislosti s úpravou nepřiměřeně vysokých úroků z prodlení, u nichž není výslovně stanovené moderační právo soudu, uplatní se tedy zákonná výše nebo soud na návrh přistoupí k moderaci prostřednictvím ustanovení § 577 NOZ.¹⁴ Dle ustanovení § 577 NOZ soud postupuje také v případě pro slabší stranu zvlášť nevýhodné doložky, nebo pokud se smlouva závažně a bez zvláštního důvodu odchyluje od obvyklých podmínek ujednávaných v obdobných případech a spravedlivé uspořádání práv a povinností to vyžaduje (NOZ, § 1800 odst. 2). Lhůta pro uplatnění práva navrhnout změnu obsahu právního jednání není zákonem stanovena, lze tedy soudit, že toto právo proléhá promlčení v obecných promlčecích lhůtách (Lavický, 2014: 2068).

I zde je nutno rozlišovat mezi absolutní a relativní neplatností části právního jednání, která je vadou stižena. V případě absolutní neplatnosti platí, že právní jednání nebo jeho vadou dotčená část nevyvolává zamýšlené právní následky od počátku. Pokud následně dojde k nápravě vady a odstranění

¹⁴ V případě nepřiměřeně vysoké smluvní pokuty je moderační právo soudu zakotveno přímo v ustanovení § 2051 NOZ.

nezákonného určení rozsahu právního jednání, stane se toto jednání nebo jeho část od toho okamžiku platnou a způsobilou vyvolat právní následky. V případě relativní neplatnosti platí, že právní jednání vyvolává zamýšlené právní následky, avšak osoba, na ochranu jejíhož zájmu je neplatnost stanovena, má možnost neplatnost namítnout. Pokud se tak stane, zanikají právní následky právního jednání nebo jeho části *ex tunc*. Z tohoto lze dovodit, že i právo na změnu obsahu právního jednání, může uplatnit pouze tato osoba. V případě odstranění vady právního jednání dodatečným schválením odpadá důvod neplatnosti a spolu s ním i možnost navrhnout změnu právního jednání podle tohoto ustanovení. Dále lze dovodit, že pokud oprávněná osoba tuto změnu navrhne, dává tím najevo, že chce být právním jednáním vázána (byť v soudem změněné podobě) a tudíž by uplatnění práva na změnu nezákonného rozsahu mělo bránit možnosti dovolat se relativní neplatnosti (Lavický, 2014: 2068).

3.1.3 Chyby v psaní nebo počtech

Jak jsem již uvedla výše, právní jednání musí jednoznačně vyjadřovat skutečnou vůli jednajícího, projevená vůle ale může trpět určitými nedostatky. Mezi ně patří i chyby v psaní nebo počtech. Zákon stanoví, že chyby v psaní nebo počtech nejsou právnímu jednání na újmu, je-li jeho význam nepochybný (NOZ, § 578). Za takové chyby jsou považovány překlepy, přepsání, matematické chyby, nedopatřením proškrtnutá místa a další technické nedostatky v psaní, analogicky ale také i přereknutí v případě ústního právního jednání.

Právně významnými nejsou za předpokladu, pokud nevzbuzují pochybnosti o významu projevené vůle. V takovém případě nepředstavují vadu právního jednání a nemají žádný vliv na jeho existenci, platnost a účinnost. Pokud chyby v psaní nebo počtech vzbuzují pochybnosti o významu projevené vůle, je třeba se s těmito pochybnostmi vypořádat pomocí interpretace. Interpretace vychází jak ze subjektivního hlediska (význam právního jednání se určuje podle úmyslu jednajícího, byl-li druhé straně znám), tak z objektivního hlediska (právnímu jednání se přisuzuje jeho obvyklý význam) (Lavický, 2014: 2071). Pokud by se pochybnosti nepodařilo odstranit ani za pomoci interpretace, jednalo by se v této části o právní jednání nesrozumitelné či neurčité, v důsledku tedy neplatné.

Toto pravidlo bylo zakotveno i v předchozí právní úpravě (SOZ, § 37), ovšem až od roku 1992. Soudní praxe však tuto zásadu uplatňovala i před jeho výslovným zakotvením v právním řádu. Judikatura tento institut vymezila následovně: *„Chybami v psaní a počtech vylučujícími neplatnost právního úkonu pro neurčitost a nesrozumitelnost v případě, že obsah právního úkonu je nepochybný, jsou jen takové vady, které snižují vyjadřovací kvality projevu vůle zjevnými a smyslu ujednání jinak neodporujícími chybami vzniklými v procesu vytváření textu či při výpočtech (např. překlepy, jiné technické nedostatky v psaní, matematické chyby, apod.). Nejde však o případy, kdy se textově bezchybné (vůli účastníků vystihující) vyjádření projevu vůle opírá o omyl účastníků či o jejich nedostatečnou informovanost o tom, jak má být projev vůle správně vyjádřen. (NS 25 Cdo 2224/98).* I tento institut je tedy nástrojem k uplatnění zásady preference platnosti právního jednání před neplatností. Pokud však předchozí instituty nelze uplatnit, nastupuje následek vadného právního jednání spočívající ve zdánlivosti právního jednání, relativní či absolutní neplatnosti anebo relativní neúčinnosti.

3.2 Zdánlivost

Zdánlivé právní jednání je právním jednáním postihnutým sankcí nicotnosti – neexistence. Vyznačuje se tím, že se k němu od počátku nepřihlíží, je zde tedy uplatněna fikce, že právní jednání vůbec nevzniklo. Zdánlivost je novou kategorií, kterou do našeho právního řádu rekonstrukce vnesla. V převodových tabulkách původní a nové tabulky nalezneme vedle ustanovení § 554 NOZ („*Nicotnost zdánlivého právního jednání*“) ustanovení § 37 SOZ („*Náležitosti právních úkonů*“), upravující neplatnost obecně (Svejkovský, 2012). Zdánlivým jednáním je v nové právní úpravě totiž nahrazen jev obecně označovaný jako nicotné právní jednání, které předchozí právní úprava posuzovala jako jednání neplatné. Zdánlivé jednání je však jednáním, které ačkoliv je právnímu jednání podobné, avšak pro své zásadní vady, které brání jeho vzniku, právním jednáním není. Pojem zdánlivé jednání má základ již v terminologii ABGB, ve kterém však bylo použito v podstatně užším smyslu, když blíže mělo k dnešnímu simulovanému jednání (Švestka, 2014: 1300).

Účelem úpravy zdánlivého jednání je odlišit právní jednání, která jsou zatížena nejzávažnějšími vadami a jejichž elementární náležitosti absentují, od jednání trpících méně závažnými vadami. Účelem je tedy stanovit přísnější režim následků, než který plyne ze sankce neplatnosti. Objektívni právo rozlišuje tři druhy vad právních jednání, které jsou postihnuty sankcí neexistence od samého počátku, a to (1) neexistenci vůle („*O právní jednání nejde, chybí-li vůle jednající osoby*“; NOZ, § 551), (2) absenci vážné vůle („*O právní jednání nejde, nebyla-li zjevně projevena vážná vůle*“; NOZ, § 552) a (3) absenci předpokladů konsensu mezi smluvními stranami způsobenou nesrozumitelností a neurčitostí projevu vůle („*O právní jednání nejde, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem*“; NOZ, § 553 odst. 1). Nad to v občanském zákoníku nalezneme dalších 119 ustanovení, které sankcionují právní jednání tím, že se k němu nepřihlíží (Švestka, 2014: 1354).

U zdánlivých právních jednání nepřichází v úvahu zhojení vyjma výjimky stanovené v § 553 odst. 2 NOZ umožňující dodatečné vyjasnění neurčitosti a nesrozumitelnosti jakožto vad projevu vůle, a to na rozdíl od neplatných právních jednání, u kterých lze část jednání zatíženého vadou zhojit i jiným projevem vůle či aplikovat přímo zákon. Zhojení nesrozumitelného a neurčitého a v důsledku tedy zdánlivého právního jednání s účinky *ex tunc* je ze strany civilistické teorie hojně kritizováno (srov. Lavický, 2014: 1983; Zuklínová, 2013: 59). JUDr. Jiří

Lavický, Ph.D. k tomuto uvádí, že přisouzení původně zdánlivému jednání právní účinky *ex tunc* zakládá právní následky, které dříve objektivně nemohly nastat a nemohly být vědomě realizovány účastníky. Kupříkladu, byl-li by vyjasněn předmět původně neurčitě či nesrozumitelné (a tedy zdánlivé) nájemní smlouvy, dodatečná dohoda stran ohledně předmětu nájmu by založila právní následky k okamžiku vzniku nájemní smlouvy a pronajímateli by tak zpětně vznikla povinnost dát nájemci předmět nájmu do užívání a nájemci by zpětně vznikla povinnost platit nájemné. U jednostranného právního jednání pak aplikace tohoto ustanovení vede k trvalé nejistotě druhé strany a v důsledku může vést k vážnému poškození jejích práv. Příkladem si lze představit zcela neurčitou výpověď jedné z mnoha smluv uzavřených mezi stranami co do označení vypovídáné smlouvy. Takový výpověď by v budoucnu mohla nabýt právních účinků *ex tunc* po tom, co jednající vyjasní, které že smlouvy se tato týkala. Druhá strana by tak žila v nejistotě, zda jednající svou výpověď zhojí a které z uzavřených smluv se bude tato výpověď týkat. Vedle takových absurdních důsledků lze také pochybovat o smyslu tohoto ustanovení. Pokud totiž strany přikládaly ujednání rozdílný význam, těžko mezi nimi dojde ke konsensu a dodatečnému vyjasnění (a pokud strany přikládaly ujednání význam stejný, pak by se o nesrozumitelnost či neurčitost nemělo jednat, vzhledem k posouzení z hlediska subjektivního).

Navíc důsledky, které se snaží zákon nastolit (od okamžiku právního jednání) si účastníci mohou sjednat sami, bude-li to odpovídat jejich vůli. Odstranění vady v podobě doplnění obsahu právního jednání, tak JUDr. Jiří Lavický, Ph.D. chápe jako dovršení procesu vzniku právního jednání, kterým právní jednání nabylo způsobilost založit od takové chvíle právní následky, tedy právní následky *ex nunc* (2014: 1980-193).

Zdánlivé právní jednání se od neplatného jednání liší také ohledně práva na náhradu škody. To je v případě neplatnosti upraveno speciálním ustanovením § 579 NOZ, v případě nicotného právního jednání je ale případná náhrada škody ponechána obecnému deliktnímu právu, tedy s přísnějšími podmínkami odpovědnosti a v méně výhodném režimu pro poškozeného (Švestka, 2014: 1343).

Ke zdánlivosti soud přihlíží z úřední povinnosti, přičemž důkazní břemeno leží na straně, která tvrdí platnost právního jednání. Zdánlivost právního jednání nastává uskutečněním projevu, není již třeba žádného zvláštního aktu, například rozhodnutí soudu. Mnohdy však strany nedospějí ke kvalifikaci projevu vůle jako

zdánlivého právního jednání a rozhodnutí soudu je tak nutné. Takové rozhodnutí je však rozhodnutím deklaratorní povahy. Plnění, k nimž došlo na základě takového právního jednání, jsou plněním bez právního důvodu, tedy bezdůvodným obohacím.

V jiných směrech se zdánlivé jednání neliší od jednání zatížených vadami vedoucími k neplatnosti a s ohledem na ustanovení § 553 odstavec 2 NOZ, které umožňuje zhojení nicotného jednání, lze o smysluplnosti kategorie zdánlivosti pochybovat. Kvalifikace zdánlivého jednání navíc není jednoduchá, zejména simulované jednání nelze na první pohled rozeznat a odlišit od jednání, jež jsou postihována (pouze) neplatností.

3.3 Relativní neplatnost

Předchozí právní úprava ve svém původním znění relativní neplatnost právního úkonu neznala, některé případy však spojovala s možností odstoupení od smlouvy. Novelizací občanského zákoníku provedené zákonem č. 131/1982 Sb. bylo vloženo ustanovení § 40a, které stanovilo pravidla relativní neplatnosti: „*Jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu podle ustanovení § 49a¹⁵, § 140¹⁶, § 145 odst. 2¹⁷, § 479¹⁸, § 589¹⁹, § 701 odst. 1²⁰, § 775²¹ a § 852b odst. 2 a 3²² považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. Neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil. Totéž platí, nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje dohoda účastníků (SOZ, § 40a). Je-li právní úkon v rozporu s obecně závazným právním předpisem o cenách, je neplatný pouze v rozsahu, ve kterém odporuje tomuto předpisu, jestliže se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti dovolá.*“ V těchto taxativně vyjmenovaných případech tedy zákon stanovoval neplatnost relativní (Švestka, 2009: 376). A contrario lze dovodit, že na všechny ostatní případy neplatnosti právních úkonů dopadala neplatnost absolutní. Naopak úprava relativní neplatnosti obsažená v obchodním zákoníku nebyla stanovena taxativním výčtem, nýbrž obecným kritériem, které relativní neplatnost určovalo tam, kde byla neplatnost stanovena na ochranu nějakého účastníka²³.

V novém občanském zákoníku je relativní neplatnost upravena obdobně, jako v jím zrušeném zákoníku obchodním: „*Je-li neplatnost právního jednání stanovena na ochranu zájmu určité osoby, může vznést námitku neplatnosti jen tato osoba. Nenamítne-li oprávněná osoba neplatnost právního jednání, považuje se právní jednání za platné.*“ (NOZ, § 586 odst. 1 a 2). Relativně neplatné právní jednání je tedy platné, vzniká a vyvolává veškeré zamýšlené právní následky, pokud oprávněná osoba neplatnost nenamítne. V opačném případě působí neplatnost *ex tunc* a na právní jednání se hledí, jako by právní následky nikdy nevyvolalo. Institut relativní neplatnosti slouží k ochraně zájmů dotčené osoby,

¹⁵ omyl

¹⁶ Porušení předkupního práva spoluvlastníka při převodu spoluvlastnického podílu

¹⁷ Právní úkony jednoho manžela bez souhlasu druhého manžela při správě majetku náležejícího do společného jmění manželů v záležitostech nikoli obvyklých

¹⁸ Závěť porušující právo neopomenutelného dědice

¹⁹ Sjednání kupní ceny v rozporu s obecně závaznými právními předpisy

²⁰ Právní úkony společného nájemce bez souhlasu ostatních společných nájemců při vyřizování věcí, týkajících se společného nájmu bytu v záležitostech nikoli běžných

²¹ Sjednání odměny zprostředkovatele v rozporu s obecně závaznými právními předpisy

²² Absence stanovených obsahových náležitostí u cestovní smlouvy

²³ Tato úprava se však nevztahovala na smlouvy uzavřené podle úpravy obchodních společností a družstev

proto je relativní neplatnost stanovena tam, kde vada právního jednání porušuje zájem účastníka právního jednání (výjimečně i třetí osoby)²⁴. Relativně neplatná právní jednání jsou právní jednání učiněná v omylu, právní jednání učiněná v důsledku donucení hrozbou, některé smlouvy bez zákonem stanovené formy (kupříkladu smlouvy o nájmu bytu nebo domu), lichevní smlouvy, některá právní jednání provedená jednáním manžela bez souhlasu druhého manžela (vyjma běžných záležitostí rodiny, společného jmění nebo nakládání s obvyklým vybavením rodinné domácnosti) a všechna právní jednání odporující zákonu, pokud smysl a účel zákona vyžaduje neplatnost relativní.

Již jsem uvedla, že právní následky právního jednání v případě namítnutí neplatnosti zanikají *ex tunc*. Důvod pro plnění podle takového právního jednání tedy odpadá a plnění, které bylo poskytnuto před namítnutím neplatnosti, se stává bezdůvodným obohacením, byť v okamžiku plnění právní důvod existoval. Bezdůvodné obohacení zde vzniká okamžikem uplatnění námitky relativní neplatnosti. Zanikají také věcněprávní účinky právního jednání, na základě této námitky tak automaticky dochází k obnovení vlastnického práva původního vlastníka. Dalším právním následkem způsobeným relativní neplatností může být i náhrada škody. Pokud někdo přivedl jiného k právnímu jednání hrozbou nebo lstí, nahradí mu újmu z toho vzniklou (NOZ, § 587 odst. 2).

Stejná vada však může vedle relativní neplatnosti založit také odpovědnost prodávajícího za vady, z níž kupujícímu plynou reklamační práva. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že pokud prodávající uvedl kupujícího v omyl o vlastnostech prodávané věci, uplatní se institut odpovědnosti za vadu, nikoliv obecné ustanovení o neplatnosti právních jednání (NS 25 Cdo 1454/2000). Proti tomu se staví prof. JUDr. Jiří Lavický, Ph.D., který říká, že relativní neplatnost a odpovědnost za vady jsou samostatnými instituty, které směřují k nápravě jiné vady právního jednání, a není důvod upřednostňovat jeden z nich před druhým (Lavický, 2014: 2124).

Relativní neplatnost, na rozdíl od neplatnosti absolutní, jak jsem již uvedla, nenastupuje *ex lege*, nýbrž je nutné tuto namítnout. Vystává otázka, jakým způsobem se účastník může neplatnosti daného právního jednání dovolat. Právní teorie tradičně rozlišuje dva druhy relativní neplatnosti a to neplatnost relativní přímou a neplatnost relativní nepřímou, přičemž rozdíl spočívá právě ve

²⁴ Manžela, jenž je v některých případech oprávněn namítnout relativní neplatnost jednání druhého manžela, pokud bylo provedeno bez jeho souhlasu

způsobu uplatnění námitky relativní neplatnosti. V případě přímé neplatnosti tuto namítá přímo účastník právního jednání, kdežto v případě nepřímé neplatnosti, tuto musí vyslovit soud svým rozhodnutím (Krčmář, 2014: 204).

Námitka relativní neplatnosti je jednostranným právním jednáním adresovaným, musí tedy být učiněno vůči jeho adresátu, kterým je druhý účastník (respektive ostatní účastníci) právního jednání.²⁵ Z námitky musí být patrné, že se jedná o uplatnění relativní neplatnosti a také kterého právního jednání se tato námitka týká. Nejvyšší soud potvrdil, že právo dovolat se relativní neplatnosti je vykonáno jak mimosoudně, tak žalobou u soudu nebo námitkou v rámci obrany proti uplatněnému právu před soudem (srov. NS 21 Cdo 948/2006). K uplatnění relativní neplatnosti se dále vyjádřil Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 2 Cdon 130/96: „[p]rávní účinky dovolání se relativní neplatnosti (§ 40a ObčZ 1964) nastávají dojitím tohoto projevu vůle všem subjektům relativně neplatného právního úkonu“ a v rozhodnutí sp. zn. 29 Odo 102/2003: „[ž]alobu o určení neplatnosti právního úkonu lze považovat za dovolání se neplatnosti právního úkonu ve smyslu ustanovení § 40a ObčZ 1964.“ Dle Nejvyššího soudu musí námitka relativní neplatnosti odpovídat také obecným požadavkům, které pro právní jednání stanovil zákon a to včetně souladu s dobrými mravy, v opačném případě je neplatná (srov. NS 22 Cdo 2401/2010).

Jak jsem již uvedla, vznést námitku relativní neplatnosti může pouze osoba, na ochranu jejíhož zájmu byla tato stanovena. To souvisí se zásadou „*nemo turpitudinem suam allegare potest*“, která říká, že nikdo nemůže mít prospěch z vlastní nepoctivosti (srov. NOZ, § 6 odst. 2). To platí i v oblasti neplatnosti právního jednání. S odkazem na tuto zásadu není možné, aby ten, kdož způsobil neplatnost právního jednání, mohl tuto neplatnost namítnout. Úmyslem zákonodárce totiž není chránit tuto osobu před následky takového jednání, nýbrž naopak je na místě, aby tato právní následky plynoucí z právního jednání nesla.

Oprávněná osoba je vymezena v ustanovení § 586 odst. 1 NOZ jako osoba, na ochranu jejichž zájmů je neplatnost právního jednání stanovena. Předchozí právní úprava oproti tomu stanovila, že „*neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil*“ (SOZ, § 40a). Civilní teorie i praxe však již před účinností NOZ rozlišovala, zda je osoba, jež neplatnost způsobil, touto vadou dotčena. Bráněno dovolat se neplatnosti by tedy mělo být osobám, které způsobilý neplatnost, jež by vedla k jejich neodůvodněnému prospěchu. To, pro ochranu koho je neplatnost

²⁵ Pokud námitku uplatňuje třetí osoba, jsou jejími adresáty všichni účastníci

stanovena, je třeba vždy zjistit výkladem (Bezouška, 2009: 236). Pokud budeme vycházet z podstaty a smyslu tohoto institutu, dospějeme k závěru, že osoba, která způsobila neplatnost právního jednání, není oprávněna tuto namítat, byť je vadou právního jednání sama dotčena, pouze v případě, kdy je toto odepření slučitelné s povahou příslušné vady (kupříkladu neomluvitelný omyl). Odepření možnosti namítat relativní neplatnost právního jednání je naopak třeba na místě, pokud se jedná o omyl vyvolaný lstí či o nedostatek svobody vůle způsobený donucením hrozbou. Korektivem uplatnění tohoto pravidla jsou ustanovení § 6 a § 8 NOZ stanovující tzv. obecná kritéria poctivosti a zákaz zneužití práva.

Lhůta pro uplatnění námitky relevantní neplatnosti není zákonem stanovena, soudní praxe však již při uplatnění námitky neplatnosti dle SOZ zaujala názor, že toto právo podléhá promlčení v obecných promlčecích lhůtách (srov. NS 22 Cdo 1669/2000). Tato lhůta je tříletá (NOZ, § 629 odst. 1) a běží ode dne, kdy mohlo být právo uplatněno poprvé, tedy od chvíle, kdy se oprávněná osoba dozvěděla nebo se dozvědět měla a mohla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty. Konkrétně tedy kupříkladu okamžik, kdy se oprávněná osoba dozvěděla o svém omylu nebo okamžik, kdy se oprávněná osoba dozvěděla o existenci právního jednání druhého manžela, k němuž nedala souhlas. Pokud se předmětné právní jednání týká majetkového práva, promlčí se majetkové právo nejpozději uplynutím deseti let ode dne, kdy dospělo (NOZ, § 629 odst. 2). Promlčecí lhůta neběží po dobu, kdy se věřiteli hrozbou brání právo uplatnit (NOZ, § 650), pokud se hrozba bude vztahovat i k uplatnění námitky relativní neplatnosti (Lavický, 2014: 2126).

V případě relativní neplatnosti zákon umožňuje konvalidaci právního jednání, to znamená dodatečné zhojení vady, nebo ratihabici, dodatečné schválení právního jednání. Pokud se oprávněná osoba rozhodne být právním jednáním vázána, může toto jednání dodatečně schválit a učinit tak z něj právní jednání definitivně platné. Schválení právního jednání může být učiněno i konkludentně tak, že účastník následně jedná v souladu s obsahem předmětného právního jednání a začne uplatňovat práva či plnit povinnosti z něho plynoucí. Tento účastník si však musí být vady právního jednání vědom.

3.4 Absolutní neplatnost

Na rozdíl od občanského zákoníku z roku 1964, který považoval absolutní neplatnost za základní následek vadných právních jednání (tehdy úkonů), nová úprava, jak jsem již uvedla, přinesla koncepční změnu, která dává větší prostor zásadě *in favorem negotia* a zásadě *potius valeat actus quam pereat*²⁶ a proto jako základní následek vadných právních jednání stanovuje neplatnost relativní, což je nejen v souladu s koncepčními změnami, ale také se standardy evropské právní kultury (Zuklínová, 2012: 4) Předchozí úprava postihovala sankcí absolutní neplatnosti všechna právní jednání (právní úkony), které svým obsahem nebo účelem odporovaly zákonu nebo jej obcházeły, nebo se přičily dobrým mravům (SOZ, § 39), dále v případě nedostatku svobody, vážnosti, určitosti nebo srozumitelnosti vůle (SOZ, § 37), v případě nemožnosti předmětu (SOZ, § 37 odst. 2), v případě nedostatku právní způsobilosti a způsobilosti k právním úkonům (SOZ, § 38) a v případě nedostatku formy (SOZ, § 40). Široké pojetí absolutní neplatnosti v předchozí úpravě bylo vedle potlačení významu relativní neplatnosti způsobeno i tím, že občanský zákoník z roku 1964 neupravoval jako následek vadného právního jednání institut zdánlivého právního jednání (Lavický, 2014: 2135).

Tato tvrdost však vyvolávala kritiku. Omezení prostoru autonomie vůle v důsledku vedlo k absurdním závěrům soudní praxe, vyslovujících absolutní neplatnost právního jednání v případě jakéhokoliv porušení zákona. Rekodifikace proto přinesla koncepční změnu upřednostňující neplatnost relativní. Nový občanský zákoník tak některé vady, dříve spojené s absolutní neplatností, nyní postihuje zdánlivostí (absence vážné vůle, neurčitost, nesrozumitelnost) nebo pro ně stanovuje neplatnost relativní (bezprávná výhrůžka, omyl).

Absolutní neplatnost působí *ex lege* a soud k ní přihlíží i bez návrhu účastníků *ex officio*. I absolutní neplatnosti se však můžeme dovolat, to znamená poukázat na její důsledky, které jinak nastávají ze zákona, a to bez časového i osobního omezení, dovolat se jí tedy může kdokoliv, komu je to k prospěchu, aniž by toto právo mohlo být promlčeno (srov. NS 26 Cdo 1668/2000). I s absolutní neplatností je spojeno také právo na náhradu škody způsobenou neplatností právního jednání (NOZ, § 579 odst. 2). Absolutně neplatné právní jednání nevyvolává žádné zamýšlené právní následky a je-li na základě takového jednání

²⁶ Zásady zachování platnosti právního jednání, tedy upřednostnění platnosti před neplatností právního jednání

poskytnuto plnění, jedná se o plnění bez právního důvodu a příjemci vzniká bezdůvodné obohacení.

Mnohdy však není snadné rozlišit, zda je právní jednání ohroženo neplatností absolutní či relativní. Při posuzování neplatnosti právního jednání je primárně třeba zjistit, jaký je obsah právního jednání a co bylo jeho účelem. Ustanovení § 547 NOZ stanoví, že „*[p]rávní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu*“. O tom, zda je právní jednání odporující zákonu neplatné a či je neplatné absolutně či relativně, rozhodují především hlediska uvedená v ustanoveních § 580 odst. 1 NOZ a § 588 NOZ. První z nich určí, že právní jednání je neplatné, pokud (1) se přičí dobrým mravům nebo pokud (2) odporuje zákonu a smysl a účel zákona to vyžaduje. Toto ustanovení, ačkoliv je přísnější než výše citované ustanovení § 547 NOZ, nezakotvuje neplatnost absolutní. K rozhodnutí, zda je právní jednání neplatné, je třeba opět dospět výkladem a to nejen výkladem předmětného právního jednání, ale především porušeného zákonného ustanovení. Pokud smysl a účel tohoto zákonného ustanovení nevyžaduje, aby s ním rozporné právní jednání bylo stíženo neplatností, neplatné nebude a to ani relativní neplatností. Vyžaduje-li to ale smysl a účel zákona, bude právní jednání neplatné (dle § 580 NOZ). Teprve pak se bude soud zabývat otázkou, zda jde o neplatnost absolutní anebo relativní. (Zuklínová, 2013: 158).

Stanovení absolutní neplatnosti nalezneme až v ustanovení § 588 NOZ, které stanoví, že „*[s]oud přihlédne i bez návrhu k neplatnosti právního jednání, které se zjevně přičí dobrým mravům, anebo které odporuje zákonu a zjevně narušuje veřejný pořádek. To platí i v případě, že právní jednání zavazuje k plnění od počátku nemožnému*.“ Pro absolutní neplatnost právního jednání rozporného se zákonem je tedy stanovena podmínka zjevného narušení veřejného pořádku. Splnění tohoto předpokladu je třeba zjistit prostřednictvím výkladu právního jednání, je ale také nutno zhodnotit, zda zákonné ustanovení, vůči němuž je právní jednání v rozporu, bylo zakotveno s cílem chránit veřejný pořádek. Obecně však lze říci, že pokud právní jednání porušuje zákon a nad to zároveň i „*taková pravidla či hodnoty právního řádu, na kterých je třeba ve všech případech trvat*“ (Lavický, 2014: 2137), čili veřejný pořádek, vyplývá z toho, že smysl a účel porušeného zákona vyžaduje postih jednání absolutní neplatností (dle § 588 NOZ).

Pokud právní jednání odporuje svým obsahem a účelem dobrým mravům, bude rozhodnutí o neplatnosti takového právního jednání záviset na tom, zda lze rozpor s dobrými mravy označit za zjevný či nikoliv. Pokud je tento rozpor jednoznačně patrný a každá průměrně rozumná osoba²⁷ tento rozpor snadno rozpozná, je právní jednání pro zjevný rozpor s dobrými mravy absolutně neplatné (dle § 588 NOZ). V opačném případě, tedy v případě, kdy rozpor s dobrými mravy není evidentní, postihne právní jednání neplatnost relativní (dle § 580 odst. 1). Soulad s dobrými mravy i se zákonem se posuzuje k okamžiku, kdy byl právní úkon učiněn. *„Případný závěr, že by se v nových podmínkách mohlo jednat o právní úkon pro jeho rozpor s dobrými mravy neplatný, nemá na platnost tohoto právního úkonu žádný vliv.“* (NS 28 Cdo 2660/2007, srov. NS 26 Cdo 586/99).

²⁷Srov. § 4 odst. 1 NOZ: *„Má se za to, že každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.“*

3.5 Relativní neúčinnost

Relativní neúčinností může být sankcionováno právní jednání zkracující uspokojení vykonatelné pohledávky věřitele, pokud se věřitel bude za zákonem stanovených podmínek domáhat, aby toto právní jednání soud ve vztahu k němu označil za neúčinné. Taková ochrana věřitele má původ již v římském právu (tzv. Pauliánská odpůrčí žaloba) a ani relativní neúčinnost není v našem právním řádu žádnou novinkou. Obdobný institut můžeme nalézt již čl. III Císařského nařízení 337/1914 (Řád odpůrčí). Občanský zákoník z roku 1950 problematiku odporovatelnosti upravoval, avšak poměrně úžeji než zákon č. 64/1931 Sb. (Odpůrčí řád), který mu v této oblasti předcházel. Občanský zákoník z roku 1964 odporovatelnost dokonce neobsahoval vůbec, včleněna byla až novelou z roku 1991 do ustanovení § 42a. Nový občanský zákoník má však blíže k úpravě prvorepublikové (Lavický, 2014: 2139).

Změna termínu „odporovatelnost“ na „relativní neúčinnost“ je důvodovou zprávou k zákonu odůvodněna následovně: *„Osnova se vrací k institutu relativní neúčinnosti právních jednání, a opouští tak pojem odporovatelnosti [...] Důvodem této změny je fakt, že odporovatelnost je institutem práva procesního, zatímco neúčinnost institutem práva hmotného. Dosud platná úprava odporovatelnosti v § 42a obč. z. je jen redukovanou a málo funkční obdobou příslušné úpravy v občanském zákoníku z r. 1950.“* (Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., k §§ 589 - 599).

Účelem tohoto institutu je ochrana věřitele před právním jednáním dlužníka, kterým by došlo ke zkrácení možnosti věřitele domoci se svého nároku, tedy k jednání *in fraudem creditoris*²⁸. Věřitel má právo domáhat se určení soudu, že právní jednání dlužníka je vůči tomuto věřiteli neúčinné, a to prostřednictvím odpůrčí žaloby, musí však své právo uplatnit v prekluzivních lhůtách určených zákonem. Na základě tohoto rozhodnutí je věřitel oprávněn vymáhat svou pohledávku na věci, která byla předmětem neúčinného právního jednání, v rámci exekučního řízení. Věřitel se tak může na základě exekučního titulu vydaného proti dlužníku domáhat nařízení výkonu rozhodnutí postižením předmětu relativně neúčinného právního jednání (srov. NS 2 Cdon 1703/1996). Pokud by uspokojení věřitele takto nebylo možné, náleží věřiteli odpovídající náhrada (NOZ, § 595). Náhrada je však limitována výší získaného prospěchu. V případě kolize relativní

²⁸ Jednání s úmyslem zkrátit věřitele

neúčinnosti a neplatnosti soudní praxe vyvodila, že neplatnost má před relativní neúčinností přednost (srov. NS 30 Cdo 2435/2006).

Aktivně legitimován je v tomto řízení pouze věřitel, jenž má vůči dlužníku vykonatelnou pohledávku a to na rozdíl od předchozí úpravy, kdy byla vyžadována pohledávka vymahatelná alespoň v době rozhodnutí soudu.²⁹ Pokud však vykonatelná ještě není, má věřitel možnost učinit výhradu vykonatelnosti, která zajistí, že lhůta pro uplatnění jeho práva nepoběží až do okamžiku, kdy se pohledávka stane vykonatelnou. Výhradu může věřitel oznámit prostřednictvím notáře, exekutora nebo soudu tomu, vůči komu se neúčinnosti právního jednání může dovolat. Dřívější postup, kdy věřitel podal odpůřčí žalobu předčasně, načež bylo toto řízení přerušeno do skončení řízení o věřitelově pohledávce, však není dotčen. Pro věřitele je však nový postup značně snadnější (Lavický, 2014: 2146).

Pasivně legitimovanou je třetí osoba, vůči níž bylo učiněno relativně neúčinné jednání, anebo z tohoto jednání měla prospěch. Dlužník se řízení může účastnit v pozici vedlejšího účastníka. Nový občanský zákoník oproti předchozí úpravě rozšířil okruh osob, vůči kterým lze neúčinnost namítat. Těmi jsou nejen třetí osoby, vůči nimž neúčinné jednání směřovalo nebo z tohoto měli prospěch, ale i jejich dědicové nebo právní nástupci právnické osoby. Vůči jinému právnímu nástupci se lze neúčinnosti dovolat, pokud právní nástupce věděl o okolnostech, pro něž by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti, přičemž břemeno tvrzení a důkazní leží na věřiteli, dále také v případě bezúplatného nabytí práva a v případě, kdy je právním nástupcem osoba blízká, která však může prokázat, že v době nabytí práva jí nemusela být známa okolnost, pro kterou by se věřitel mohl dovolat neúčinnosti právního jednání (NOZ, § 594 odst. 2).

Z právního jednání, které tedy není vyváženo adekvátním protiplněním a které by mohlo být právním jednáním *in fraudem creditoris*, zákon v tomto ustanovení dále stanovuje taxativním výčtem určité výjimky (plnění povinnosti uložené státem, obvyklé příležitostné dary, věnování učiněné v přiměřené výši na veřejně prospěšné účely a plnění, kterým bylo vyhověno mravnímu závazku nebo ohledům slušnosti³⁰). Tato norma je podstatnou změnou dosavadního náhledu

²⁹ Pojem „vymahatelná“ se objevil již v občanském zákoníku z roku 1950. Vymahatelnost znamená, že se práva lze domáhat u soudu, přičemž v případě žalobcova úspěchu se po uplynutí doby stanovené k plnění, stane pohledávka vykonatelnou. Použití pojmu „vymahatelnost“ si někteří civilisté vysvětlují jako nedopatření či nedbalost, nevylučují však ani úmysl vzhledem k tomu „kdo byl nebo mohl být v rozhodné době [1949] věřitelem“ (Zuklínová, 2013: 167).

³⁰ Výrazy „mravní závazek“ a „ohledy slušnosti“ byly výslovně převzaty z odpůřčího řádu z r. 1930

uplatňovaného soudní praxí, která motivy a pohnutky dlužníka dle předchozí právní úpravy neposuzovala (srov. NS 21 Cdo 720/2011).

Relativní neúčinností nelze postihnout tzv. ekvivalentní právní jednání, tedy jednání, kterým dlužník převedl věc, právo nebo jinou majetkovou hodnotu a obdržel za ně obvyklou cenu nebo přiměřenou náhradu, relativní neúčinností také nelze také postihnout právní jednání dlužníka v případě, že dlužník vlastní navzdory odporovanému právnímu jednání a dalším svým dluhům takový majetek, který sám o sobě postačuje k tomu, aby se z něho věřitel uspokojil (srov. NS 30 Cdo 4254/2010). Podobně jako úmyslné zkrácení možnosti věřitele domoci se svého nároku se posuzuje opomenutí, kterým dlužník pozbyl majetkové právo nebo případ, kdy dlužník odmítl nepředlužené dědictví (NOZ, § 592). Jedná se o situace, kdy měl dlužník činit, aby jeho právo zůstalo zachováno, ale neučinil tak.

Podobné instituty nalezneme i ve speciálních zákonech upravujících následky jednání dlužníka *in fraudem creditoris*, například ve vztahu k majetkové podstatě dle zákona č. 182/2006 Sb., insolvenčního zákona, a může mít dokonce následky trestněprávní (§ 222 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, poškození věřitele). Institut relativní neúčinnosti je možné využít pouze mimo případy úpadkového řízení, insolvenční právo má totiž i nadále vlastní speciální úpravu.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřila na vůbec nejčastější právní skutečnost, na nejdůležitější institut soukromého práva – na právní jednání. Jelikož problematika právního jednání, jeho náležitostí a jejich následků je tématem velmi širokým, pokusila jsem se vystihnout nejdůležitější aspekty této oblasti a to především ve vztahu k největší změně soukromého práva v moderních dobách, jakou přinesla rekodifikace z roku 2012. Snažila jsem se zodpovědět otázky, které v souvislosti s přijetím nového občanského zákoníku vyvstaly, nebo alespoň poskytnout ohledně těchto čtenáři názory a závěry předních českých civilistů.

V první části této práce jsem se věnovala vymezení právního jednání a jeho dvou složek – vůle a projevu vůle. Dospěla jsem k závěru, že rekodifikace soukromého práva přinesla i v nazírání na právní jednání a jeho podstatu citelnou změnu. Princip autonomie vůle, který je základním principiálním východiskem nové úpravy totiž ve svých důsledcích posílil teorii vůle na úkor teorie projevu vůle. Projev vůle i nadále zůstává esenciální složkou právního jednání, bez kterého by byla vnitřní vůle jednajícího jen těžko seznatelná, avšak v případě rozporu vnitřní vůle s jejím projevem je nyní brán ještě důraznější zřetel na opravdovou vůli jednajícího. Oproti tomu je nutno i nadále trvat na zachování právní jistoty druhé strany, je tak třeba nalézt spravedlivou rovnováhu mezi tím, co jednající skutečně zamýšlel a mezi očekáváním druhé strany. Proto je nutné každé právní jednání podrobit výkladu, který má za cíl objasnit pravou vůli jednajícího s ohledem na to, jaký podíl má ta která strana na rozporu vůle jednajícího s jeho projevem.

V druhé části své práce jsem se věnovala konkrétním náležitostem právního jednání, které právní teorie rozlišuje na náležitosti subjektu, vůle, projevu vůle a předmětu. Všechny čtyři kategorie jsou citelně ovlivněny celkovou koncepční změnou, kterou rekodifikace přinesla. Projevuje se to mírným uvolněním zákonných příkazů, nahrazováním kogentních norem normami dispozitivními, ale i rozšířením možností pro zhojení právních jednání. V oblasti náležitostí subjektu je to například zavedení alternativy způsobilosti nezletilého k právním jednáním odpovídajícím rozsahu souhlasu uděleného k takovému jednání zákonným zástupcem. Uvolnění zákonných norem ve prospěch autonomie člověka hodnotím velmi kladně, na druhou stranu, zákonodárce při zavádění těchto nových institutů nebyl příliš důsledný a nová pravidla, jež zatím nemají

oporu ani v právní teorii, ani v ustálené judikatuře, nevyjádřil s takovou přesností, aby nevyvolávaly mnohé otázky, a hlouběji se jimi nezabýval ani v důvodové zprávě. Například výše zmíněná možnost souhlasu zákonného zástupce s právním jednáním nezletilého vyvolala diskuzi, zda je možné tento souhlas, s odkazem na zásadu *in favorem negotii* a na ustanovení o zpětném schválení právního jednání opatrovníkem, udělit zpětně či nikoliv. Na jednoznačném závěru se teorie stále neshodla, bude tak nutné počkat, jak se k této otázce postaví soudní praxe.

Jak jsem v tomto závěru již uvedla, nová právní úprava klade větší důraz na seznání opravdové vůle jednajících. A to i v případě, že úmyslně projevil vůli rozpornou s jeho vnitřní vůlí. Jedná-li se například o některý druh simulovaného jednání, není spravedlivé vyvozovat z takového jednání účinky, naopak je třeba trvat na účincích právního jednání zastřehého. V případě omylu jednajících je nutno za použití výkladu objasnit, zda je tento třeba přičíst k tíži mýlící se straně nebo zda omyl vyvolala strana druhá a mýlící se jej nemohl s vynaložením náležité péče vyvarovat. Stejně tak v případě protiprávního nátlaku na jednající stranu je třeba tuto chránit před nepříznivými důsledky, jaké by pro ni účinky právního jednání, ke kterému byla přinucena, mohly mít. Na druhou stranu, zákonodárce i v tomto případě nově dává přednost svobodě vůle ovlivněného jednajících a nesankcionuje takové právní jednání neplatností ze zákona, nýbrž jednajícím poskytuje možnost rozhodnout se, zda takovým jednáním bude chtít být vázán či nikoliv.

Zákon nadále klade požadavky i na samotný projev vůle, které jsou nutné jednak pro objasnění vůle jednajících i pro zachování právní jistoty stran a třetích osob. Důslednost kladená na dodržení těchto následků je však menší intenzity, než jsme byli zvyklí před přijetím rekonstrukce. Příčinou je opět důraz kladený na autonomii vůle a opouštění přísného právního formalismu. To přineslo i nové možnosti zhojení právního jednání, například institut dodatečného vyjasnění nesrozumitelného nebo neurčitého projevu vůle. Jeho nastavení však osobně nepovažuji za šťastné. Nehledě na fakt, že možnost zhojení zdánlivého právního jednání, na které se tedy hledí, jakoby od počátku neexistovalo, jde zcela proti smyslu této kategorie, udržuje také druhou stranu v naprosté nejistotě a může vést k pro ni velmi nepříznivým důsledkům.

Pozitivně však lze hodnotit již zmíněný odklon od právního formalismu a možnost dodatečného zhojení formy. Nedůslednost zákonodárce však vidím v nejasných ustanoveních, ze kterých nevyplývá, zda má dodatečné zhojení

formálních náležitostí právní účinky *ex tunc* či *ex nunc*. Konvalidace je totiž tradičně vnímána jako zhojení původního právního jednání, nikoliv právní jednání nové a její účinky by tedy měly nastávat k okamžiku původního právního jednání, tím by však zákonodárce popřel smysl formálního požadavku na právní jednání, který je stanoven zejména pro ochranu práv třetích osob. Nelze ani jasně říci, zda by mělo být nedodržení zákonné formy postihováno absolutní či relativní neplatností. Jazykovým výkladem ustanovení § 582 odst. 2 NOZ dojdeme k závěru, že takové právní jednání postihuje zákon neplatností relativní, pokud však budeme vycházet ze smyslu a účelu zákona, jednoznačným závěrem by mělo být, že nedodržení zákonné formy musí být postiženo neplatností absolutní, jelikož tento rozpor se zákonem znamená i rozpor s jeho smyslem a účelem a klaním se k názoru, že i rozpor s veřejným pořádkem.

V třetí části této práce jsem se zaměřila na následky, které nastávají, pokud není splněna některá ze stanovených náležitostí právního jednání. I v této oblasti přinesla nová úprava značné změny, které změnily celkovou koncepci sankcionování právních jednání pro jejich vady. Pro předchozí úpravu byla totiž základním následkem vadného právního jednání absolutní neplatnost. Zákonodárce nově však v souladu s principem autonomie vůle ponechal větší prostor stranám právního jednání, zda si budou přát být právními následky vázány či nikoliv a proto rozšířil oblast vadných právních jednání ohrožených „pouze“ relativní neplatností.

V novém občanském zákoníku nalezneme hned tři ustanovení, která stanovují podmínku platnosti právního jednání spočívající v jeho souladu se zákonem (§ 547 NOZ, § 850 odst. 1 NOZ, § 588 NOZ). V prvním z nich je stanovena podmínka „základního“ souladu se zákonem, ve druhém z nich je stanoveno, že právní jednání je neplatné, pokud odporuje zákonu a jeho smysl a účel to vyžaduje a v posledním zmíněném je stanovena absolutní neplatnost pro právní jednání, které odporuje zákonu a zároveň zjevně narušuje veřejný pořádek. Právní jednání, které je v rozporu se zákonem, ale účel a smysl zákona nevyžaduje postihnout jej neplatností, tak bude platné. Pokud to však účel a smysl zákona vyžaduje, bude právní jednání stiženo relativní neplatností. Pokud vedle rozporu se zákonem bude přítomen také rozpor s veřejným pořádkem, bude takové jednání stiženo absolutní neplatností.

Absolutní neplatnost je tak stanovena pouze pro právní jednání, jež se zjevně přiči dobrým mravům, anebo odporují zákonu a zjevně narušují veřejný

pořádek, nebo v případě nemožného plnění; v některých dalších případech je úmysl zákonodárce postihnout určitou vadu právního jednání absolutní neplatností sporné (např. nedostatečná způsobilost, nedodržení formy apod.). Důraz na zachování platnosti se odráží i v institutech jakými jsou částečná neplatnost právního jednání, chyby v psaní nebo počtech nebo nově zavedená možnost moderace soudu nezákonného určení rozsahu. Ačkoliv osobně hodnotím kladně odklon zákonodárce od absolutní neplatnosti jako základního následku vadných právních jednání a jeho nahrazení relativní neplatností, domnívám se, že takto formulovaná zákonná ustanovení vedou k nejistotě právně jednajících a bude zajímavé sledovat judikaturu rozhodující o následcích konkrétních právních jednání rozporných se zákonem.

Nad to zákonodárce zavedl kategorii zdánlivého právního jednání, která nyní nově výslovně upravuje status nicotných právních jednání. Změn se dočkal také institut relativní neúčinnosti (původně odporovatelnosti). Nově může věřitel oznámit výhradu neúčinnosti právního jednání a to i v případě, kdy nemá vykonatelnou pohledávku. Tím je předejito situacím, kdy věřiteli uplyne lhůta k podání odpůřčí žaloby před tím, než získá exekuční titul. Nový občanský zákoník přinesl i mnohé terminologické změny, jež jsou však některými považovány za narušení stability právního řádu. Na druhou stranu, všechny tyto změny zákonodárce řádně zdůvodnil. Terminologická změna nepostihla pouze základní právní skutečnost – právní jednání (dříve právní úkon), ale také již zmíněnou zdánlivost právního jednání či relativní neúčinnost právního jednání. Osobně se domnívám, že tyto terminologické změny vliv na stabilitu právního řádu nemají, naopak je některými z nich naplněn jeden z cílů rekodifikace – sjednocení právní úpravy v jednotlivých právních oblastech (kupříkladu pojem neúčinnosti používaný insolvenčním zákonem). Mnohé ze změn také sjednotily právní normy s rozhodovací praxí soudů, které již před přijetím nové úpravy vykládaly ve stejném duchu původní občanský zákoník.

Zásadní změnou, kterou nový občanský zákoník přinesl, jež ovlivnila celkovou koncepci právního jednání a jeho následků, je tedy silný důraz na preferenci platnosti právního jednání a v případě, že právní jednání nelze vyložit jako platné, na preferenci relativní neplatnosti před neplatností absolutní. Ve vztahu k právnímu jednání je tak prosazen větší respekt k vnitřní vůli jednajícího. Širší prostor je vymezen i pro výklad právního jednání, kterým má být zjištěn pravý úmysl jednajícího, a většího vlivu také nabyly vedlejší okolnosti, které

právní jednání předcházely, provázely nebo po něm následovaly, praxe stran a zvyklosti. Tento koncepční posun osobně hodnotím velmi kladně a domnívám se, že změna přinášející více svobody vůle do našich každodenních jednání ani jinak být hodnocena nemůže.

Seznam použitých zdrojů:

1 Monografie:

BĚLOHLÁVEK, Alexander J. a kol. (2012). *Nový občanský zákoník. Srovnání dosavadní a nové občanskoprávní úpravy včetně předpisů souvisejících* (Plzeň: Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-413-8.

BEZOUŠKA, Petr a kol. (2013). *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku* (Praha: Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-494-1.

ČAPEK, Karel (1951). *Občanský zákoník. 2. opravené a doplněné vydání* (Praha: Orbis).

ČEŠKA, Zdeněk (1987). *Občanský zákoník: Komentář* (Praha: Panorama).

DVOŘÁK, Jan a kol. (2013). *Občanské právo hmotné I* (Praha: Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-326-5.

ELIÁŠ, Karel a kol. (2006). *Obchodní zákoník, praktické poznámkové vydání s výběrem judikatury od r. 1900. 5. vydání* (Praha: Linde). ISBN: 80-7201-624-5.

FIALA, Josef a kol. (1993). *Občanské právo hmotné. 3. vydání* (Brno: Masarykova univerzita). ISBN 80-85765-14-4

FIALA, Josef – KINDL, Milan a kol. (2009). *Občanské právo hmotné* (Plzeň: Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-228-8

HENDRYCH, Dušan a kol. (2009). *Právní slovník* (Praha: C.H.Beck). ISBN 978-80-7400-059-1.

HOLUB, Milan (2003). *Občanský zákoník. Komentář I. 2. vydání* (Praha: Linde). ISBN 2003 80-7201-406-4.

HURDÍK, Jan – LAVICKÝ, Petr (2010). *Systém zásad soukromého práva* (Brno: Masarykova univerzita). ISBN 378-80-210-5063-1

JANEČKOVÁ, Eva – HORÁLEK, Vladimír – ELIÁŠ, Karel (2012). *Encyklopedie pojmů nového soukromého práva* (Praha: Linde). ISBN 978-80-7201-870-3.

KINCL, Jaromír – URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal (1995). *Římské právo* (Praha: C.H.Beck). ISBN 80-7179-031-1.

KNAPP, Viktor (1995). *Teorie práva* (Praha: C.H.Beck). ISBN 80-7179-028-1.

KUBEŠ, Vladimír (1933). *Smlouvy proti dobrým mravům* (Brno: Orbis).

KRČMÁŘ, J. (2014). *Právo občanské I* (Praha: Wolters Kluwer). SBN 978-80-7478-411-8.

LAVICKÝ, Petr a kol. (2014). *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vydání (Praha: C.H.Beck). ISBN 978-80-7400-529-9.

MELZER, Filip (2009). *Právní jednání a jeho výklad* (Brno: Václav Klemm - Vydavatelství a nakladatelství). ISBN 978-80-904083-9-5.

ROUČEK, František – SEDLÁČEK, Jaromír (1936). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi* (Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart).

SEDLÁČEK, J. (2012). *Občanské právo československé: všeobecné nauky*. 2., aktualizované a doplněné vydání (Praha: Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7357-758-2.

SVEJKOVSKÝ, J. (2012). *Nový občanský zákoník: srovnání nové a současné úpravy občanského práva* (Praha: C.H.Beck). ISBN 978-80-7400-423-0.

ŠVESTKA, Jiří – Spáčil, Jiří – Škárová, Marta a kol. (2009). *Občanský zákoník I, II*, 2. vydání (Praha: C.H.Beck). ISBN 978-80-7400-108-6.

ŠVESTKA, Jiří– Dvořák, Jan – Fiala, Josef a kol (2014). *Občanský zákoník. Komentář, svazek 1* (Praha: Wolters Kluwer). ISBN 978-80-7478-370-8.

TICHÝ, Luboš (2014). *Obecná část občanského práva*. 1. vydání (Praha: C. H. Beck). ISBN 978-80-7400-483-4.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela (2012). *Právní úkony. § 34 - § 51 občanského zákoníku*. (Praha: Linde). ISBN 978-80-86131-89-4.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela (2013). *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.: komentář, srovnání se zahraničím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. (Praha: Linde). ISBN 978-80-7201-918-2.

2 Odborné články:

PELIKÁNOVÁ, Irena (2003). Kodifikace českého soukromého práva, zejména ve vztahu k úpravě obchodních vztahů. *Bulletin advokacie* 3/2003, s. 36.

3 Důvodové zprávy:

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., 2012, [online] dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymcestorage/files/Duvodova-zprava-NOZkonsolidovana-verze.pdf>, 15.3.2016).

4 Právní předpisy:

Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v platném znění.

Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, v platném znění.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

Zákon č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon, v platném znění.

5 Rozhodnutí soudu:

Nález Ústavního soudu ze dne 06.04.2005, sp. zn. II. ÚS 87/04. ASPI, 2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 14.4.2005, sp. zn. I. ÚS 625/03. ASPI, 2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 19. 3. 2002, sp. zn. I. ÚS 222/2000. ASPI, 2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 21. 4. 2009, sp. zn. II ÚS 571/06. ASPI, 2016.

Nález Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2001, sp.zn. IV. ÚS 182/01. ASPI, 2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2003, sp. zn. 29 Odo 102/2003. ASPI, 2016.

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.1.1997, sp. zn. 2 Cdon 130/96. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.10.2008, sp. zn. 32 Odo 763/2006. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 05.03.2008, sp. zn. 30 Cdo 2435/2006. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15.02.2007, sp. zn. 21 Cdo 948/2006. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.11.2009, sp. zn. 33 Cdo 1621/2007. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.9.2009, sp. zn. 21 Cdo 4573/2008. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26.6.2002, sp.zn. 25 Cdo 1454/2000. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.03.2002, sp. zn. 33 Cdo 512/2000. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.02.2001, sp. zn. 26 Cdo 586/99. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.03.2002, sp. zn. 33 Cdo 512/2000. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.05.1999 sp. zn. 2 Cdon 1703/1996. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.05.2004, sp. zn.30 Cdo 1912/2003. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.06.2012, sp. zn. 21 Cdo 720/2011. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27.5.2004, sp. zn. 30 Cdo 1912/2003. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.11.2001, sp. zn. 22 Cdo 1669/2000. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.04.2009, sp. zn. 29 Odo 409/2006. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.06.2007, sp. zn. 22 Cdo 1330/2006) . ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.4.2009, sp. zn. 29 Odo 409/2006. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.08.2011, sp. zn. 30 Cdo 4254/2010. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 9. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2781/99. ASPI, 2016.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 9. 2000, sp. zn. 30 Cdo 2781/99. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 17.07.2012, sp.zn. 26 Cdo 156/2012. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20.12.2001, sp. zn. 26 Cdo 1668/2000. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.08.2007, sp. zn. 28 Cdo 2660/2007. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 23.08.2007, sp. zn. 29 Cdo 2660/2007. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25.09.2012, sp. zn. 22 Cdo 2401/2010. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28.03.2012, sp. zn. 23 Cdo 174/2012. ASPI, 2016.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30.7.2003, sp. zn. 2 Cdo 1569/2001. ASPI, 2016.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2001, sp. zn. II. ÚS 315/2000. ASPI, 2016.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 26. 2. 1998, sp. zn. II. ÚS 249/97. ASPI, 2016.

Resumé:

This diploma thesis deals with essentials of legal action and its consequences. The paper consists of three main parts. The first part is devoted to definition of legal action, its historical development and substance. The New Civil Code (act. no. 89/2012 Coll.) does not use the term “legal act“ anymore and uses the term „legal action“ known from the former law. Both terms are generally perceived as similar, although differences exist. Despite the fact that legal action is slightly wider term than legal act, both of them bring the same repercussions. The substance of legal action as well as legal act is expression of a will as a tool for cognition of real will. Issues arise when expression of a will is not in correlation with real will. Then the interpretation must be applied. The New Civil Code establishes a concept where real will becomes superior to will expression. However, law adjudges the responsibility for damages to the subject who caused the discrepancy.

The second part is devoted to essentials of legal action which are traditionally divided into essentials of subject (legal capacity), essentials of will (seriousness, freedom, faultlessness), essentials of expression of a will (intelligibility, certainty, form) and essentials of the object (accordance with law, accordance with good manners, objective possibility). I can generally summarize that the New Civil Code places less formal demands on legal action. It strengthens one of the fundamental principles in democratic countries – rule of autonomy of the will and subsequently the principle of keeping legal action valid.

The last part of this thesis deals with consequences of legal actions which are also influenced by this new concept. The 1964 Civil Code (act. no. 40/1964 Coll.) rendered defected legal acts absolutely invalid. The New Civil Code changes this concept and assesses the relative invalidity for majority of defective legal actions. In this case, invalidity is being determined after objection by person affected by the invalid legal action. Absolute invalidity is determined only for legal actions which are clearly in contradiction with good manners or which are inconsistent with law and disturb public order or which are related to evidently impossible object.

The legislator was not overly thorough during the redesign process, hence many questions arise. Consequently, in some cases, it is not clearly recognizable if the defective legal action should be sanctioned by absolute or relative invalidity. Moreover, law theorists are divided in the matter of recovering defective legal

action. Should these legal acts receive the validity *ex tunc* (regardless of legal certainty) or *ex nunc* (as in case of second different legal action)? Many questions remain unanswered. Therefore, upcoming court practice is required in order to clarify the matter.

To sum up, the New Civil Code concept emphasizes autonomy of the will and tries to keep the legal action valid. It is a substantial change in perception of legal actions which mitigates essentials of legal action as well as its consequences. I personally regard this conceptual change to be positive. Nevertheless, I am inclined to admit that the lack of clarity can cause legal uncertainty and increase the amount of juridical litigation.